

PROVINCIE

GEMEENTE
DEELGEMEENTE

LIMBURG

LANAKEN
VELDWEZELT

BEHEERSPLAN SEVERIJN-ORGEL

OPGESTELD IN DE (NIET BESCHERMDE) SINT LAMBERTUSKERK TE VELDWEZELT

Ligging: Berenhofstraat 2 te 3620 Veldwezelt/Lanaken

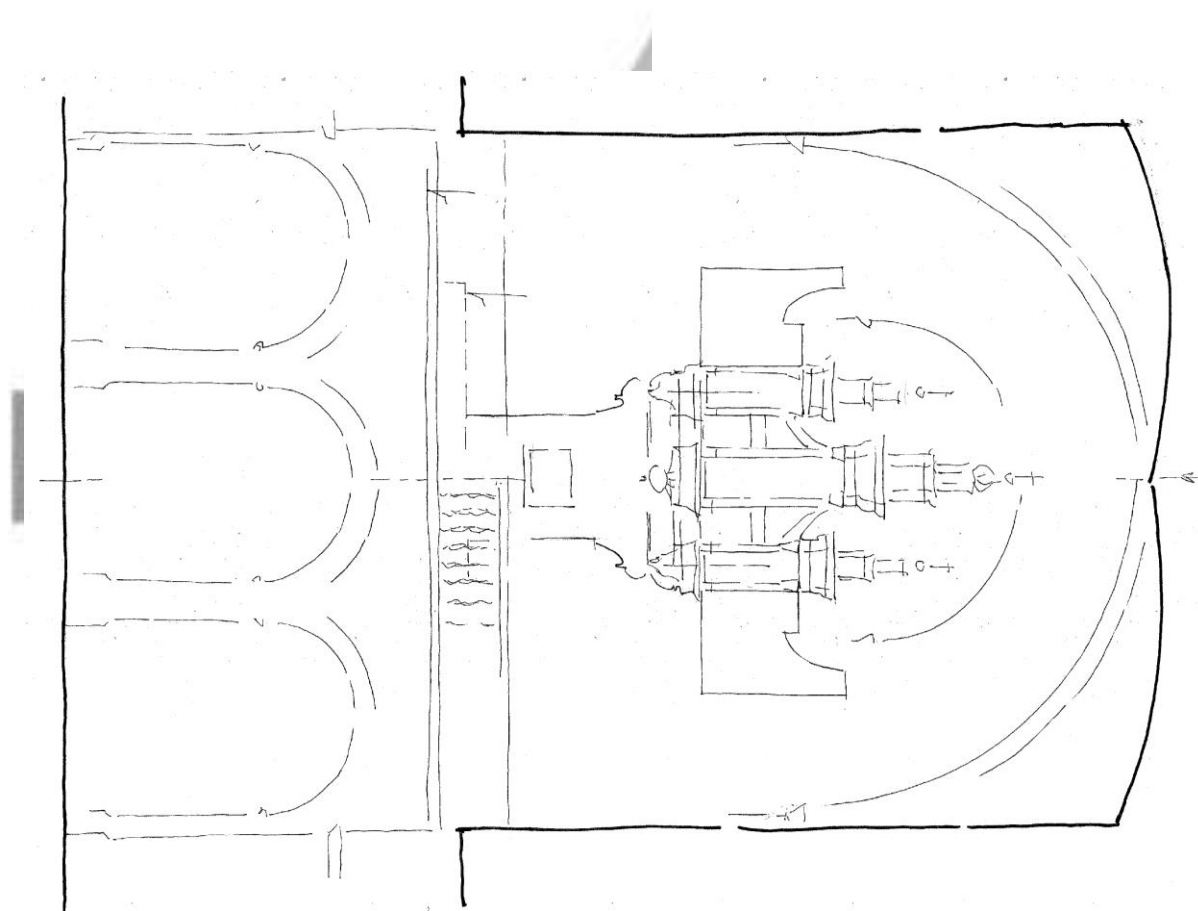
Kadaster: Afdeling 5, Sectie A, Nummer 880D

Beschermd: DD. 17/07/2001 - Type bescherming: Orgel beschermd als monument

ONTWERPER: ARCHITEKTENBURO ERIK MARTENS & PARTNERS BVBA | Heirweg 12 | 3680 Maaseik

E-MAIL: info@archburo-martens.be

TEL. 089/565.378

PARTNERS
BURO

ERIK MARTENS & PARTNERS

ARCHITEKTENBURO

Tekening op de voorpagina.

Uitvoeringstekening restauratiewerken aan het Severijn-orgel, orgeldeskundige Dick Zweers.

Niets uit dit beheersplan mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt worden door middel van druk, fotokopie, scan of op enig andere wijze, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van het architectenbureau.

PROVINCIE LIMBURG
GEMEENTE LANAKEN
DEELGEMEENTE VELDWEZELT

BEHEERSPLAN SEVERIJN-ORGEL

OPGESTELD IN DE (NIET BESCHERMDE) SINT LAMBERTUSKERK TE VELDWEZELT

VERSIE DD. 17/03/2021

LIGGING: BERENHOFSTRAAT 2 TE 3620 VELDWEZELT/LANAKEN
KADASTER: AFDELING 5, SECTIE A, NUMMER 880D
BESCHERMD: DD. 17/07/2001
TYPE BESCHERMING: ORGEL BESCHERMD ALS MONUMENT

BOEKDEEL 1/1

AANBESTEDENDE OVERHEID: KERKRAAD SINT LAMBERTUS
P.A. ONZE LIEVE VROUWESTRAAT 24
3620 LANAKEN
TEL. 0477/525.500
E-MAIL. jan.bruggen@telenet.be

ONTWERPER: ARCHITEKTENBURO ERIK MARTENS & PARTNERS BVBA
HEIRWEG 12
3680 MAASEIK
TEL. 089/565.378
E-MAIL. info@archburo-martens.be

DOSSIERNUMMER: 1407/20/503.0.

INHOUD.

1.	IDENTIFICATIE EN AFBAKENING.....	3
1.1.	IDENTIFICATIE EN AFBAKENING.....	3
1.2.	BESCHERMING.....	5
2.	HISTORISCHE NOTA.....	7
2.1.	SINT LAMBERTUSKERK VAN VELDWEZELT.....	7
2.2.	ORGELS IN DE SINT LAMBERTUSKERK VAN VELDWEZELT.....	10
2.2.1.	1843-1899 I HET VORIGE ORGEL VAN VELDWEZELT.....	10
2.2.2.	HERKOMST VAN HET HUIDIGE ORGEL.....	11
2.2.3.	OUDEST BEKENDE STANDPLAATS: MAASTRICHT BEGIJNHOF 'DEN NIEUWENHOF'.....	13
2.2.4.	1806 I VERKOOP ORGEL AD KF LANAKEN EN HERPLAATSING IN DE VORIGE ST URSULAKERK.....	21
2.2.5.	1864 I HERPLAATSING IN DE NIEUWE SINT URSULAKERK VAN LANAKEN.....	23
2.2.6.	1899 TOT HEDEN I OVERPLAATSING NR ST LAMBERTUSKERK EN RECENTE GESCHIEDENIS.....	24
3.	INVENTARISATIE VAN DE ERFGOEDELEMENTEN.....	25
3.1.	SEVERIJN-ORGEL.....	25
3.1.1.	BESCHRIJVING VAN HET SEVERIJN-ORGEL.....	25
3.1.1.1.	ORGELKAS.....	25
3.1.1.2.	INSTRUMENT I HET INWENDIGE VAN HET ORGEL.....	26
3.1.1.2.1.	SPEELTAFEL EN DISPOSITIE.....	26
3.1.1.2.2.	PIJPWERK.....	28
3.1.1.2.3.	WINDLADEN.....	40
3.1.1.2.4.	WINDVOORZIENING.....	40
3.1.1.2.5.	TRACTUREN.....	40
3.1.2.	OPMETINGSPANNEN I SITUERING VAN HET ORGEL IN DE KERK.....	41
3.1.3.	FOTOGRAFISCHE DOCUMENTATIE.....	41
3.2.	SINT LAMBERTUSKERK.....	42
3.2.1.	BESCHRIJVING VAN DE SINT LAMBERTUSKERK.....	42
3.2.1.1.	EXTERIEUR.....	42
3.2.1.2.	INTERIEUR.....	42
3.2.2.	FOTOGRAFISCHE DOCUMENTATIE.....	42
3.3.	DIAGNOSENOTA I KNELPUNTEN.....	43
3.3.1.	DIAGNOSENOTA I KNELPUNTEN ORGEL.....	43
3.3.1.1.	ORGELKAS.....	44
3.3.1.2.	INSTRUMENT I HET INWENDIGE VAN HET ORGEL.....	46
3.3.2.	DIAGNOSENOTA I KNELPUNTEN KERKGEBOUW.....	47
3.3.2.1.	EXTERIEUR.....	47
3.3.2.2.	INTERIEUR.....	47
4.	ERFGOEDWAARDEN.....	48
4.1.	HISTORISCHE EN ARTISTIEKE ERFGOEDWAARDEN.....	48
5.	BEHEERSVISIE EN DOELSTELLINGEN.....	49
5.1.	JURIDISCHE TOESTAND VAN HET ONROEREND ERFGOED: ZEN-STATUUT VAN HET ORGEL.....	49
5.2.	BESTEMMINGS- OF HERBESTEMMINGSPLAN I BESPELING ORGEL.....	50
5.3.	NOODZAKELIJKE BOUWKUNDIGE WERKEN AAN DE KERK.....	51
6.	MAATREGELEN EN WERKZAAMHEDEN.....	52
6.1.	HOOFDDOELSTELLINGEN I SEVERIJN-ORGEL.....	53
6.2.	NEVENDOELSTELLINGEN I SINT LAMBERTUSKERK.....	54
7.	OPVOLGING EN EVALUATIE.....	55
8.	EXTRA TOEVOEGINGEN.....	57
8.1.	BIJLAGE 1 I BIBLIOGRAFIE.....	TOTAAL 01 PAG
8.2.	BIJLAGE 2 I FOTOGRAFISCHE DOCUMENTATIE.....	TOTAAL 71 PAG
8.3.	BIJLAGE 3 I KADASTERPLAN.....	TOTAAL 01 PAG
8.4.	BIJLAGE 4 I ZEN-STATUUT VAN HET ORGEL.....	TOTAAL 01 PAG
8.5.	BIJLAGE 5 I LIJST VAN GEPLANEDE WERKZAAMHEDEN.....	TOTAAL 02 PAG
8.6.	BIJLAGE 6 I LIJST VAN HANDELINGEN VRIJGESTELD VAN TOELATING.....	TOTAAL 02 PAG
8.7.	BIJLAGE 7 I STRATIGRAFISCH KLEURONDERZOEK ORGELKAS.....	TOTAAL 10 PAG

1. IDENTIFICATIE EN AFBAKENING.

Identificatie en kadasterplan met de precieze afbakening van het onroerend erfgoed, waarvoor het beheersplan wordt opgesteld.

- Kadasterkaart.
- Aanduiding welke delen beschermd zijn volgens het OE-decreet. De volledige omtrek van het gebouw met rood te omlijnen als aanduiding dat het beheersplan wordt opgemaakt voor het gehele gebouw als akoestische en bouwkundige houder van het orgel.
- Aanduiding over welk type bescherming het gaat.
- Deze kaart wordt als afzonderlijk document toegevoegd aan het document: Zowel afgedrukt als digitaal.

1.1. IDENTIFICATIE EN AFBAKENING.

Naam van het onroerend goed.

Beschermd Severijn-orgel in de niet-beschermd Sint Lambertuskerk te Veldwezelt/Lanaken

Ligging.

Berenhofstraat 2 te 3620 Veldwezelt/Lanaken
Het orgel bevindt zich in de middenbeuk van de kerk

Kadastergegevens.

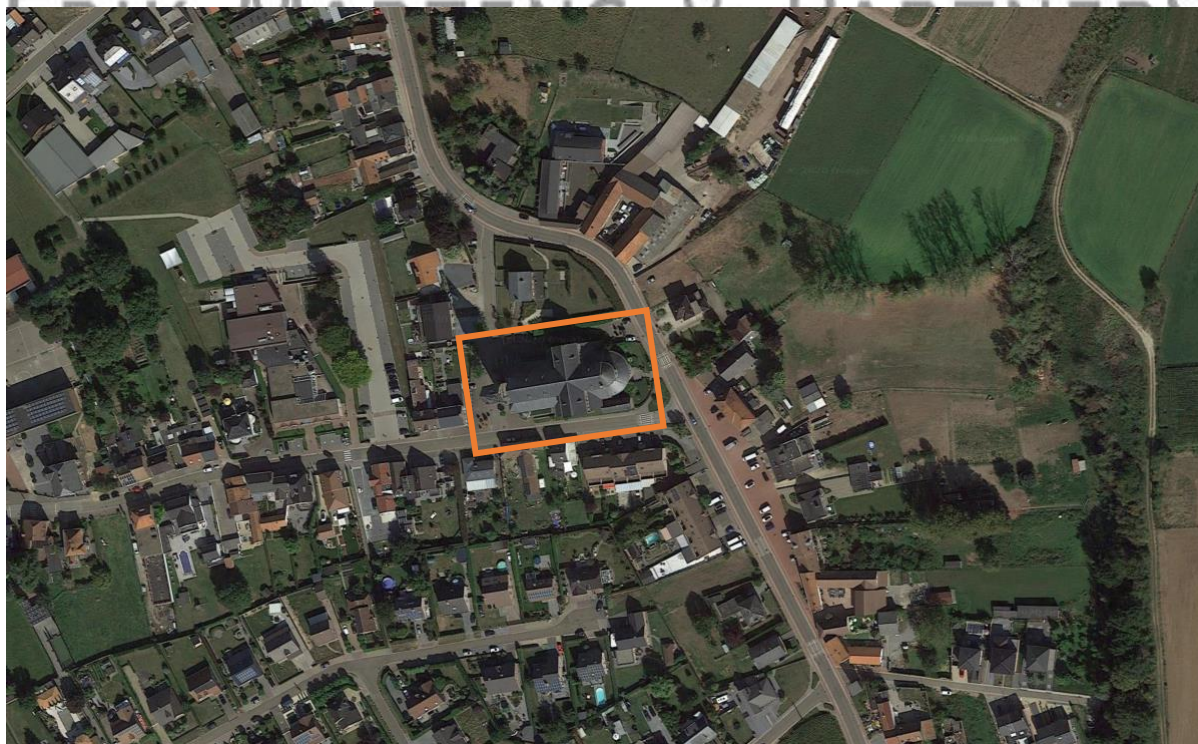
Lanaken, Afdeling 5, Sectie A, Nummer 880D

Datering.

Orgel 17de eeuws | Kerk 1933-1936

Eigenaar.

Kerkraad Sint Lambertus
p.a. Onze Lieve Vrouwestraat 24 te 3620 Lanaken

Afbeelding 1 | Luchtfoto 2020: Situering van de Sint Lambertuskerk te Veldwezelt/Lanaken (oranje lijn)¹.

¹ Bron internet, Google earth, <https://www.earth.google.com>, geraadpleegd op 17 november 2020.

Federale
Overheidsdienst
FINANCIEN

Parochiekerk Sint Lambertus (ID: 19527)

Gecentreerd op: LANAKEN 5 AFD/VELDWEZELT/

Meest recente toestand

Schaal: 1/1000

© 09/01/2020 - De AAPD is de auteur van het kadastraal percelenplan en de producent van de databank waarin deze gegevens zijn opgenomen en geniet de intellectuele eigendomsrechten opgenomen in de Auteurswet en de Databankenwet. Vanaf 01/01/2018 worden de gebouwen op het kadastraal percelenplan geleidelijk vervangen door een dataset beheerd door de gewesten. De AAPD zal dan niet langer verantwoordelijk zijn voor de voorstelling van de gebouwen op het kadastraal percelenplan.

.be

Afbeelding 2 | Kadasterplan 2020: Situering van de Sint Lambertuskerk te Veldwezelt/Lanaken (oranje lijn) met aanduiding van de locatie van het Severijn-orgel (oranje stip)².

² Bron internet. CadGis, Viewer Grand Public, Kadasterplan, Toestand laatste fiscale versie 09/01/2020.

1.2. BESCHERMING.

Het Severijn-orgel is als monument beschermd bij Ministerieel Besluit dd. 17/07/2001 omwille van het algemeen belang gevormd door de historische en artistieke waarde. Publicatie Belgisch staatsblad dd. 17/10/2001.

De kerk is niet beschermd als monument. Sinds 1 februari 2018 is de kerk wel vastgesteld als bouwkundig erfgoed.

17/7/01

MINISTERIEEL BESLUIT HOUDENDE BESCHERMING ALS MONUMENT, STADS- OF DORPSGEZICHT

DE VLAAMSE MINISTER VAN BINNENLANDSE AANGELEGENHEDEN, HUISVESTING EN AMBTENARENZAKEN,

Gelet op het decreet van 3 maart 1976 tot bescherming van monumenten, stads- en dorpsgezichten, gewijzigd bij decreten van 22 februari 1995 en 8 december 1998;

Gelet op de bijzondere wet van 8 augustus 1980 tot hervorming der instellingen, gewijzigd bij bijzondere wet van 8 augustus 1988, inzonderheid artikel 6, § 1, I, 7 ;

Gelet op het besluit van de Vlaamse regering van 13 juli 1999 tot bepaling van de bevoegdheden van de leden van de Vlaamse regering, gewijzigd bij besluit van de Vlaamse regering van 15 oktober 1999, 14 april 2000, 26 mei 2000, 10 mei 2001, 11 mei 2001 en 18 mei 2001;

Gelet op het ministerieel besluit van 01 september 2000 houdende ontwerp van lijst van voor bescherming vatbare monumenten, stads- en dorpsgezichten;

Gelet op het advies van de Koninklijke Commissie voor Monumenten en Landschappen van 03 mei 2001,

BESLUIT :

Artikel 1. Wordt beschermd, overeenkomstig de bepalingen van het decreet van 3 maart 1976, gewijzigd bij decreten van 22 februari 1995 en 8 december 1998:

Wegens zijn artistieke en historische waarde:

- als monument:

ORGEL SINT-LAMBERTUSKERK, gelegen te Lanaken (Veldwezelt), Berenhofstraat 2;

bekend ten kadaster:

Lanaken, 5e afdeling, sectie A, perceelnummer(s) 880D(DEEL).

Afbeelding 3 | Beschermingsbesluit Severijn-orgel te Veldwezelt/Lanaken dd. 17/07/2001³.

³ Bron internet, Agentschap Onroerend Erfgoed, <https://besluiten.onroerenderfgoed.be/besluiten/3752>.

Art. 2. De historische waarde wordt als volgt omschreven :

Het orgel te Veldwezelt is een zeldzame getuige van de orgelbouw van de Luikse school van de 17de eeuw, en is tevens van grote betekenis binnen het orgelpatrimonium in Limburg.

Art. 3. Met het oog op de bescherming zijn van toepassing:

- A.** De beschikkingen van het besluit van de Vlaamse regering van 17 november 1993 tot bepaling van de algemene voorschriften inzake instandhouding en onderhoud van monumenten en stads- en dorpsgezichten (Belgisch Staatsblad 10 maart 1994).

Brussel, 17 -07- 2001

Vlaams minister van Binnenlandse Aangelegenheden,
Huisvesting en Ambtenarenzaken,

Paul VAN GREMBERGEN

Afbeelding 4 | Beschermingsbesluit Severijn-orgel te Veldwezelt/Lanaken dd. 17/07/2001⁴.

⁴ Bron internet, Agentschap Onroerend Erfgoed, <https://besluiten.onroerenderfgoed.be/besluiten/3752>.

2. HISTORISCHE NOTA.

Een historische nota, die op basis van geschreven of iconografische bronnen en materieel historisch onderzoek een inzicht geeft in de totstandkoming van het onroerend erfgoed.

- *De nota voor het orgel uitwerken tot op het niveau dat noodzakelijk is voor het beheer, maar niet verder. Het doel van de historische nota is immers – in deze fase – het opmaken van een waardenstelling, niet het uitgebreid onderzoeken van alle details (dat gebeurt bij opmaak van het echte orgelrestauratiedossier).*
- *Voor het gebouw: Kort relaas waarvoor kan geput worden uit de inventaris online.*
- *Niet hier van toepassing: Landschappelijk erfgoed, archeologisch erfgoed.*

2.1. SINT LAMBERTUSKERK VAN VELDWEZELT.

Men vermoedt dat er zich reeds rond **het jaar duizend** in Veldwezelt een kerk bevond.

De oudste parochiale archiefstukken dateren uit de **14de eeuw**.

Vanaf het begin van de **17de eeuw** bleven er visitatieverslagen bewaard. Het is duidelijk dat er zich toen nog geen orgel in deze kerk bevond.

In **1777** werd de bouw van een nieuwe kerk voltooid. Het was een bescheiden éénbeukig gebouw, opgetrokken in een ietwat Italianiserende stijl, waarbij evenwel het marmer door plaaster werd vervangen. Er bleven foto's bewaard van zowel het exterieur als van het interieur, maar op de foto blijft het binnenzicht helaas beperkt tot het zicht op het altaar en niet op het orgel. Dit kerkje deed dienst van 1777 tot 1935.

Omdat het in de dertiger jaren van de twintigste eeuw in slechte staat verkeerde en te klein was om het groeiend aantal gelovigen te kunnen opvangen werd, onder impuls van pastoor Wolters, werk gemaakt van de bouw van een nieuwe en veel grotere kerk. De neoromaanse kruisbasiliek, ontworpen door de Maaseikse architect Karel Gessler, werd opgetrokken in de jaren **1927-1937** in Franse steen, hardsteen en blauwe steen⁵. Ze werd tijdens de Tweede Wereldoorlog beschadigd en hersteld in 1945.

De plattegrond beschrijft een driebeukig schip van vijf traveeën met transept met zijbeuken in de vierde travee, een voorstaande, vierkante toren, geflankeerd door portalen en een halfronde traptoren aan de rechtse zijde, twee halfronde kapellen in de eerste travee van elke zijde van het schip, een koor met kooromgang, en sacristieën aan weerszijde tussen schip en transept.

De toren telt vier geledingen, op elke zijde bekroond door een puntgevel. Het dak bestaat uit een ingesnoerde naaldspits (leien). De gevels bestaan uit rondbooglisenen en rondboogvormige boogfriezen, neoromaanse rondboogportalen in een geprofileerde omlijsting en rondboogvensters⁶.

⁵ Ignace GEURTS, *50 jaar St.-Lambertuskerk Veldwezelt 1937-1987*, in Wiosello, I, nr. 3, 1987, p. 2-35.

⁶ Bron internet, Agentschap Onroerend Erfgoed, <https://inventaris.onroenderfgoed.be/erfgoedobjecten/1063>.

Afbeelding 5 | Oude kerk⁷.

Afbeelding 6 | Bouw van de nieuwe kerk gezien vanaf het lindeplein⁸.

⁷ Bron internet, Kerknet, <https://www.kerknet.be/federatie-lanaken/inspiratie/de-sint-lambertuskerk-van-veldwezelt>.

⁸ Bron internet, Kerknet, <https://www.kerknet.be/federatie-lanaken/inspiratie/de-sint-lambertuskerk-van-veldwezelt>.

Afbeelding 7 | Bouw van de nieuwe kerk⁹.

⁹ Bron internet, Kerknet, <https://www.kerknet.be/federatie-lanaken/inspiratie/de-sint-lambertuskerk-van-veldwezelt>.

2.2. ORGELS IN DE SINT LAMBERTUSKERK VAN VELDWEZELT.

2.2.1. 1843-1899 I HET VORIGE ORGEL VAN VELDWEZELT.

Blijkens een kerkinventaris van 2 mei 1805 bezat de kerk van Veldwezelt toen nog geen orgel. Uit de kerkinventaris die pastoor Libert Tans op 25 december 1841 opmaakte, blijkt dat er toen evenmin een orgel in de kerk aanwezig was.

Op 19 december 1851 voegde hij echter een addendum toe, waarin hij onder meer melding maakte van de aankoop van 'eenen nieuwen orgel' en van 'drij nieuwen autaeren'¹⁰. De aankoop van een orgel kaderde in een verbouwingscampagne van de kerk van Veldwezelt¹¹. In zitting van 3 juli 1843 besloot de Kerkfabriek het 'nieuwen orgel' door de toen te Sint-Truiden gevestigde orgelmaker Pieter-Adam Van Dinter te laten monteren in de kerk en het in goede staat te stellen. Tevens zou Van Dinter de drie altaren van de kerk 'veranderen'¹².

In 1856 werd dit eerste orgel van Veldwezelt vergroot door de orgelmakers Pereboom en Leijser uit Maastricht. Deze werken waren zo ingrijpend dat Pereboom en Leijser voor de krant 'De Limburger' het orgel van Veldwezelt voorstelden als een eigen nieuw orgel¹³. Na de verbouwing van 1856 door Pereboom & Leijser bleef dit orgel in onderhoud bij dezelfde firma, tenminste tot 1889¹⁴.

¹⁰ ARCHIVALIA I in Dick ZWEERS, Sint Lambertuskerk te Veldwezelt. Restauratie van het beschermde Severijn-orgel (circa 1635). Dossier A: Historisch onderzoek - diagnose - restauratie-opties, onuitgegeven.

¹¹ ARCHIVALIA II in Dick ZWEERS, op. cit.

¹² ARCHIVALIA III in Dick ZWEERS, op. cit.

¹³ ARCHIVALIA VI in Dick ZWEERS, op. cit.

¹⁴ ARCHIVALIA IX in Dick ZWEERS, op. cit.

2.2.2. HERKOMST VAN HET HUIDIGE ORGEL.

Op de achterzijde van de klavierplank bevinden zich verschillende aantekeningen in potlood. Linksboven bevindt zich een aantekening die het jaartal aangeeft waarop het orgel in Veldwezelt werd geplaatst.

<i>placé en 1899</i>	<i>Geplaats in de nieuwe Kerk Maart 1930 Henri Pereboom</i>	<i>Hersteld door Firma Pels Herselt in 1976</i>
		<i>Réparée en 1899 le 4 octobre</i>

15

Een cruciaal gegeven over de herkomst van dit orgel is een inscriptie op de voet van de b²-pijp van het register Flute Traversière 8 Sup:

lanaek(en)

Afbeelding 8 | Inscriptie op de voet van de b²-pijp van het register Flute Traversière 8 Sup.

¹⁵ J.P. OFFERMANS, *De Nieuwenhof* (Maastrichts silhouet, nr. 32), Maastricht, 1991, p. 7-12, 25-32.

Afbeelding 9 | Inscriptie op de voet van de b²-pijp van het register Flute Traversière 8 Sup.

Deze inscriptie vormt een aanwijzing voor een herkomst van het orgel van Veldwezelt uit de Sint Ursulakerk van Lanaken. De overplaatsing in het jaar 1899 valt samen met het beëindigen van de bouw van een nieuw (= huidig) orgel in Lanaken door de firma Schyven uit Brussel. Aldus kwam het oude orgel van de Sint Ursulakerk vrij voor verkoop als tweedehands instrument.

Men kan bedenken dat het geen toeval is dat de vermelding op de klavierplank van het orgel in Veldwezelt van de plaatsing in 1899 in het Frans werd genoteerd, terwijl de notities uit 1930 en 1976 in het Nederlands zijn. Men kan immers vermoeden dat de overplaatsing in 1899 naar Veldwezelt werd uitgevoerd door diezelfde Brusselse (en Franstalige) firma Schyven die ook het nieuwe orgel van Lanaken had geleverd. Daarentegen waren de orgelmakers die in 1930 en 1976 in Veldwezelt werkten Nederlandstaligen.

Bovenstaande indicaties voor de herkomst van het orgel van Veldwezelt en het jaar van overplaatsing zijn zeer waardevol maar vereisten (in het kader van een kritisch-wetenschappelijke benadering) nog verdere bevestiging op basis van archiefonderzoek. Het grote obstakel waar we als onderzoeker hierbij op stootten was het ontbreken van de kerkrekening van het jaar 1899 in het kerkarchief van Veldwezelt! Daartegenover staan evenwel de gedetailleerde beschrijvingen uit 1806 van de kenmerken van het orgel in de toenmalige kerk van Lanaken. Die stemmen wonderwel overeen met de eigenschappen van het orgel van Veldwezelt, zoals die nu nog uit de actuele toestand kunnen worden afgelezen. Daardoor wordt de Sint Ursulakerk van Lanaken als eerdere standplaats van het orgel van Veldwezelt zeer geloofwaardig.

Maar daarover verder meer in het verhaal over de plaatsing in 1806 van het orgel in Lanaken, want de geschiedenis van dit orgel is nog veel complexer!

2.2.3. OUDSTE BEKENDE STANDPLAATS: MAASTRICHT BEGIJNHOF 'DEN NIEUWENHOF'.

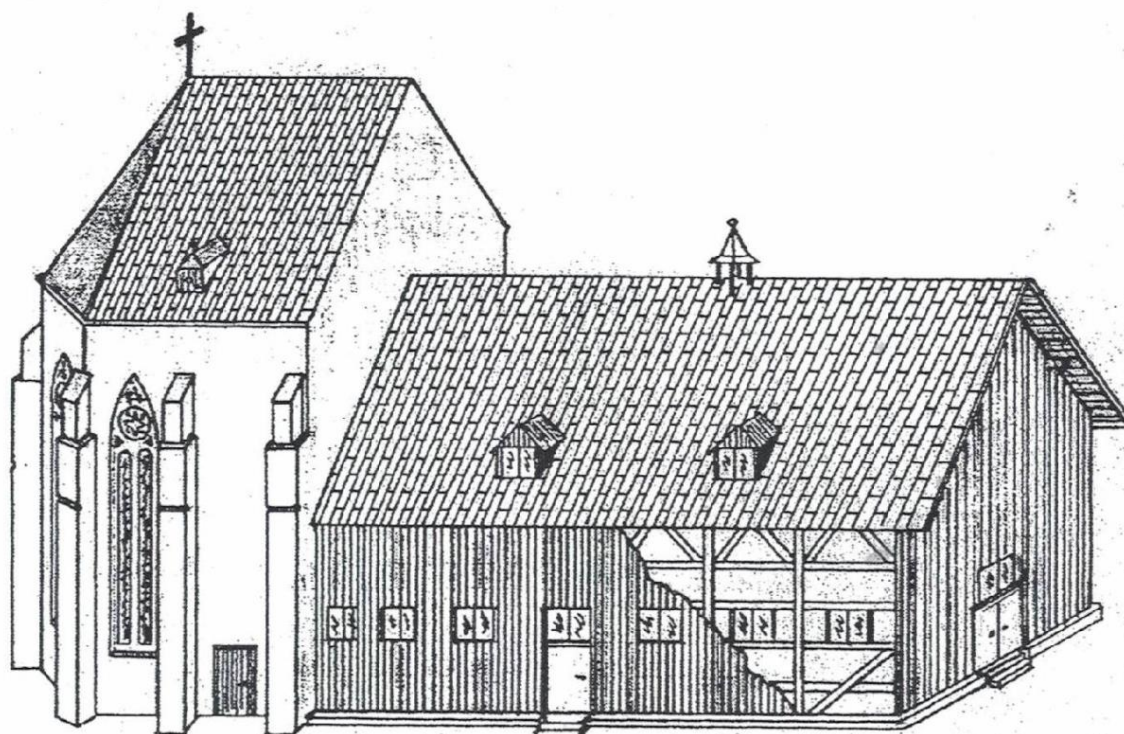
Reeds uit het jaar 1251 stamt de oudste vermelding van een gemeenschap van begijnen in Maastricht, genaamd '*Het begijnhof van Sinte-Catherina*' ook wel '*Aldenhof*' genoemd. Omdat deze eerste vestiging sterk te lijden had van overstromingen van de Jeker bouwden de begijnen in de jaren 1263-1265 een nieuw complex in de Sint Pietersparochie buiten de stadsmuren. Het betrof in feite het '*Eerste Nieuwenhof*'. Door zijn ligging liep dit begijnhof in tijden van oorlog en belegering voortdurend groot gevaar. In 1465, onder het pontificaat van bisschop Lodewijk van Beieren, heerste er veel onrust in het Luikerland. Maastrichtenaren staken het begijnhof in brand om te verhinderen dat de vijand er zich zou kunnen verschansen. Nadat in 1482 hun begijnhof opnieuw afbrandde gingen de begijnen voorlopig verspreid in de stad wonen. In 1483 bevestigde een pauselijk legaat hen in alle rechten en verkregen ze van de stad de toestemming een nieuw begijnhof te bouwen binnen de stadsmuren op de plek die nu '*De Zwingelput*' heet.

In de jaren 1485-1492 werd het koor van de begijnhofkerk opgetrokken in gotische stijl in mergelsteen. De hoogte van dit nu nog bewaarde koor bedraagt 17,70 meter. In 1493 werd opdracht gegeven om aan dit koor een schip toe te voegen in vakwerkbouw. Kennelijk waren de financiële middelen die de stad kon of wilde ter beschikking stellen niet toereikend om een schip in steen te bouwen. Uit het gedetailleerde bouwbestek blijkt dat dit nieuwe schip 18,70 meter lang was en 10,50 meter hoog. In 1494 bleek de bouw van de kerk te zijn voltooid. Vanzelfsprekend werden op dezelfde site ook woningen en gebruiksruidten gebouwd voor de begijngemeenschap. Kerk en klooster werden toegewijd aan de heilige Gertrudis als beschermster van *De Nieuwenhof*.

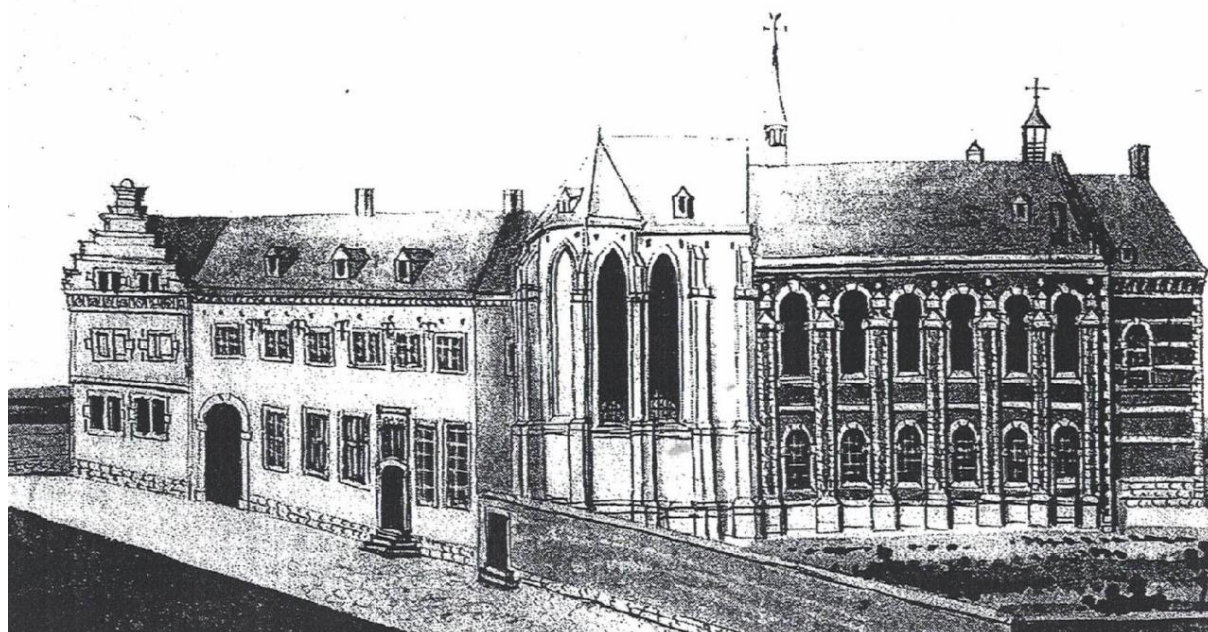
In het jaar 1626 was het aantal begijnen aangegroeid tot 25. Nadat in 1661 in een rapport de toestand van de kerk beschreven werd als '*caduq en ruineus*' werd het houten schip afgebroken en in de periode 1661-1666 in baksteen heropgebouwd. Dit nu nog bewaarde éénbeukige kerkship heeft een inwendige lengte van 19,55 meter, een breedte van 8,40 meter en een hoogte van 16,50 meter. Het schip telt in totaal zes traveeën, aan de buitenzijde van elkaar gescheiden door steunberen. Tussen de tweede en derde travee, van achteruit geteld, droegen zuilen uit Naamse steen een doksaal. Dit doksaal, dat zich dus iets meer naar het westen dan halverwege in het kerkship bevond, was niet enkel bestemd voor de begijnen, maar moet ook als meest waarschijnlijke locatie beschouwd worden voor het orgel in de periode vanaf 1666 (er bleven geen archieven bewaard over de bouw of aankoop van het orgel, en evenmin over het verdere onderhoud ervan.)

In het jaar 1852, toen het gebouwencomplex dienst deed als armenhuis voor wees- en voogdijkinderen, werd dit doksaal afgebroken om zo een geheel onbelemmerd zicht te bekomen vanuit de achterzijde van het schip naar het koor. Van de pilaren van het vroegere doksaal werden er twee hergebruikt bij de bouw van een nieuw = huidig doksaal achteraan in het schip¹⁶.

¹⁶ J.P. OFFERMANS, *De Nieuwenhof* (Maastrichts silhouet, nr. 32), Maastricht, 1991, p. 7-12, 25-32.

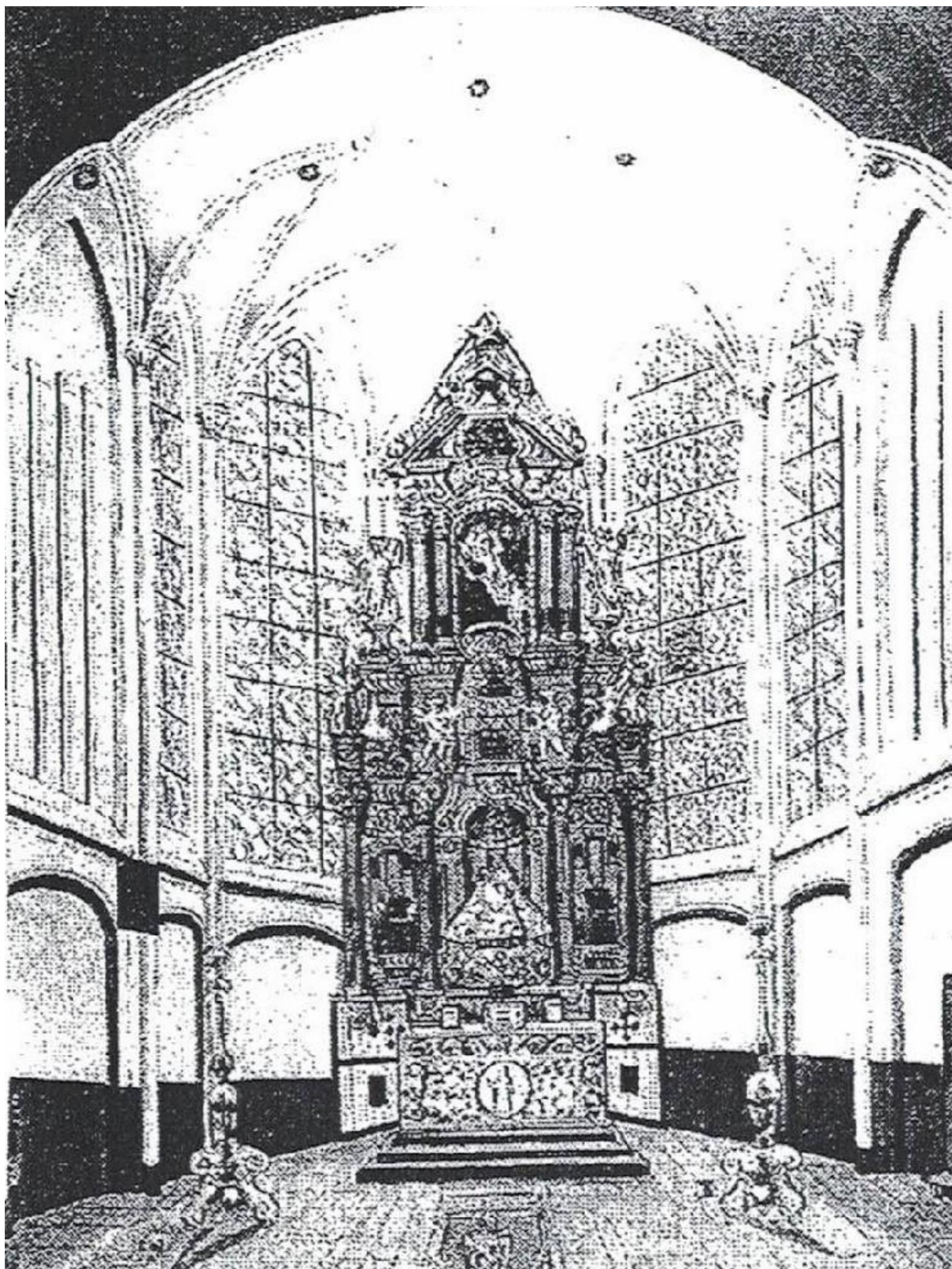
Afbeelding 10 | Reconstructietekening van het houten kerkship uit 1494, gebouwd tegen het nu nog bewaarde gotische koor van de Maastrichtse begijnhofkerk¹⁷.

Afbeelding 11 | Straatgevel begijnhof en noordzijde kerk op een tekening uit 1849. Tegen de westgevel van de kerk werd er, waarschijnlijk gelijktijdig met de bouw van het nieuwe schip, een aansluiting gemaakt met de kloostergebouwen. De benedenramen van het kerkship zijn 19de eeuws en stammen uit de periode tussen 1830 en 1840¹⁸.

¹⁷ J.P. OFFERMANS, o.c., p. 24.

¹⁸ J.P. OFFERMANS, o.c., p. 31.

Afbeelding 12 | Het barokke altaar dat in 1852 werd vervangen¹⁹.

¹⁹ J.P. OFFERMANS, o.c., p. 32.

Afbeelding 13 | Oostzijde exterieur gotisch koor.

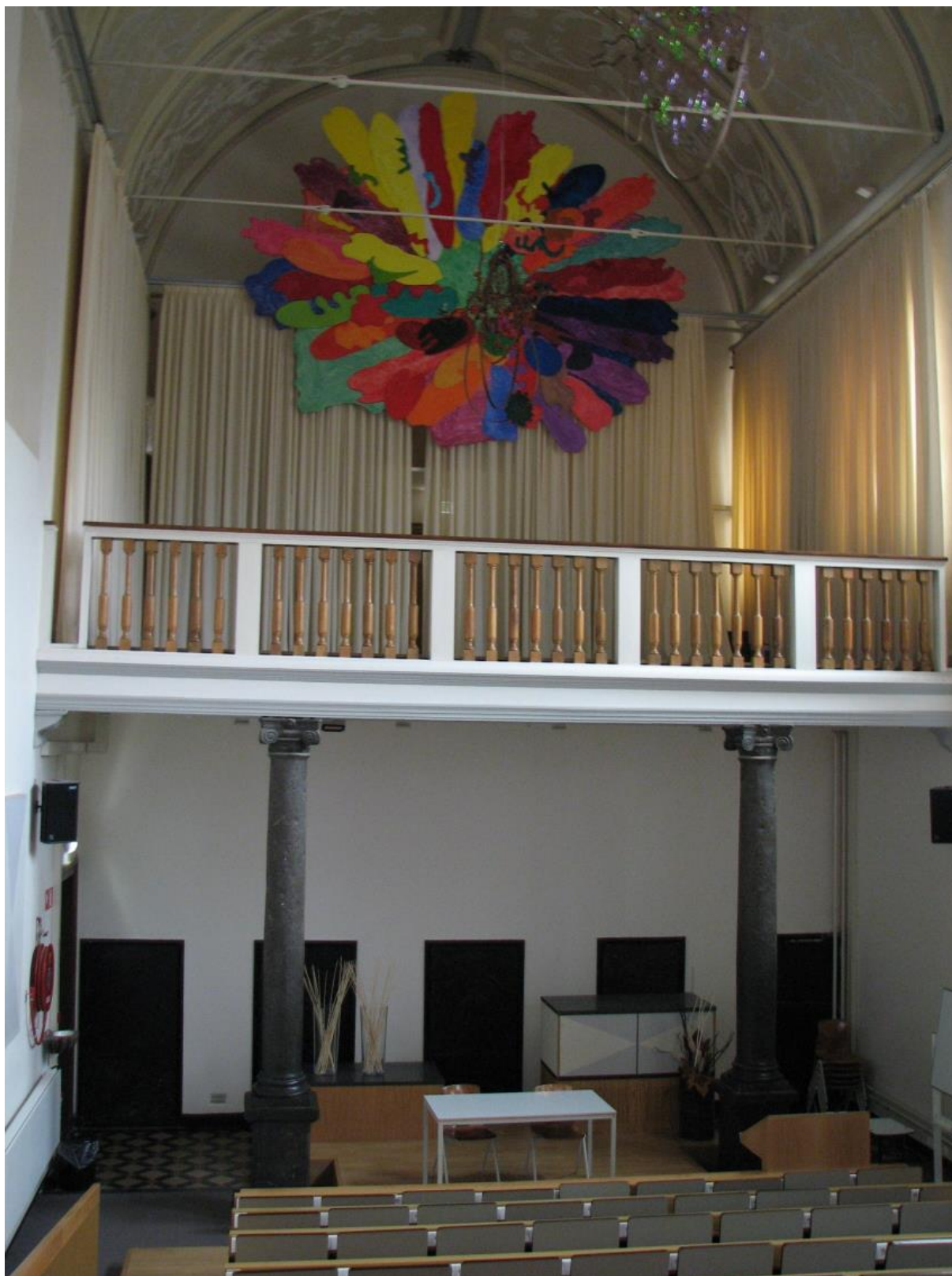
Afbeelding 14 | Interieur gotisch koor.

Afbeelding 15 | Koorgewelf.

Afbeelding 16 | Overgang gotisch kruisribgewelf (koor) naar barok tongewelf (schip).

Afbeelding 17 I Bij de bouw van het huidige doksaal in 1852 werden er twee pilaren hergebruikt van het 17de eeuwse doksaal. Deze voormalige begijnhofkerk wordt nu gebruikt als universitaire aula.

Afbeelding 18 | Ionisch kapiteel van één van de hergebruikte 17de eeuwse pilaren.

Afbeelding 19 | De sokkels die men in 1852 onder de 17de eeuwse pilaren plaatste geven aan dat het 17de eeuwse doksaal zich op een aanzienlijk lagere positie bevond dan het huidige doksaal.

De stijlkenmerken van de orgelkas van Veldwezelt laten een datering '**circa 1635**' toe van het orgelmeubel: zie Deel 3 - Inventarisatie van de erfgoedelementen. Vanuit dit gegeven is het niet zeker dat dit orgel zich toen reeds in deze voormalige begijnhofkerk bevond en dat het ook voor dit interieur werd ontworpen. Het lijkt niet uit te sluiten dat er een nog een vroegere standplaats geweest is en dat dit orgel pas na 1666 als tweedehands instrument hier terecht kwam. Het huidige bakstenen kerkship werd immers pas in de jaren 1661-1666 opgetrokken en verving een schip in vakwerkbouw.

Een legitieme hypothese waarbinnen het scenario van een orgelnieuwbouw omstreeks 1635 voor deze begijnhofkerk toch wel degelijk denkbaar is, kan er in bestaan te veronderstellen dat dit orgel zich in origine op een koordoksaal bevond in het stenen gotische koor. Koordoksaal en orgel bevonden zich dan helemaal in de westzijde van het koor, net vóór de overgang tussen koor en schip. Op het hogere niveau zou het orgel dan geplaatst zijn met zijn achterwand tot tegen de rechte westmuur die dit koor afsloot en die aan de exterieurzijde boven het dak van het houten schip uitstak. Zie tekening hiervoor: *Reconstructietekening houten kerschip 1494*. Daardoor zou het bovendee van de achterwand van het orgel, na montage ervan op het koordoksaal, ook niet meer bereikbaar zijn. Evenmin zou een orgelstemmer zich toegang kunnen verschaffen tot de pijpenkamer van het orgel via die achterwand. Het historisch onderzoek van de orgelkas in Veldwezelt indiceert inderdaad dat de achterwand van het meubel in oorsprong volledig gesloten was, dat de diepte van het orgelmeubel aanzienlijk groter was dan in de actuele toestand, en dat er een inwendige stemgang moet geweest zijn die slechts langs de zijkant(en) van het meubel toegankelijk was. Is het toeval dat in het koor van de voormalige begijnhofkerk van Maastricht, in de zone van de meest westelijke kruisrib, er zich geen ramen bevinden in beide zijmuren, maar dat het vensterritme daar enkel wordt voortgezet met stenen monelen bovenop de gesloten muren? Zie hiervoor afbeelding 16 pagina 17: *Overgang gotisch kruisribgewelf(koor) naar barok tongewelf(schip)*. Op die wijze zou het orgel niet de schadelijke hitte van een zuidraam hebben moeten trotseren.

Om de ontstaansgeschiedenis van het orgel te vervolledigen vermelden we nog dat het materieelhistorisch onderzoek van het pijpwerk uitwijst dat bij de bouw omstreeks 1635 gebruik gemaakt werd van een aanzienlijke hoeveelheid pijpwerk uit een ouder/vroeger orgel. Zie Deel 3: Inventarisatie van de erfgoedelementen.

De pijpinscripties geven daarbij aan dat dit vroegere orgel moet gebouwd zijn in de eerste helft van de 16de eeuw. De betekenis hiervan kan moeilijk worden overschat: **Het orgel van Veldwezelt beschikt - voor zover bekend - over de oudste sprekende orgelpijpen van België!**

(In de Sint Germanuskerk van Tienen bevindt er zich een orgel met een gotisch kas uit 1493. Dit is de oudste orgelkas van België. Enkele frontpijpen behoren mogelijk nog tot het originele meubel, maar hebben nooit geklonken omdat het sierpijpen betreft. Tot nog toe werd het Niehoff-pijpwerk uit 1592 in de Sint Quintinskathedraal van Hasselt beschouwd als oudste sprekende pijpwerk van België).

Over de orgelmaker die het oudste pijpwerk in het orgel van Veldwezelt in de eerste helft van de 16de eeuw vervaardigde is er niets bekend en kunnen we enkel gissen. De factuur van het pijpwerk stemt niet overeen met die van Hendrik Niehoff uit 's Hertogenbosch, die in 1525 een nieuw orgel plaatste in de Sint Servaaskerk van Maastricht. Een andere orgelmaker in die periode actief in Maastricht was Peter Briesger uit Koblenz (Duitsland). Omstreeks 1525 bouwde hij een orgel in de Maastrichtse Dominicanenkerk. Omdat er tot op heden geen restanten uit het oeuvre van Briesger werden geïdentificeerd is er geen pijpwerk van Briesger ter beschikking om de vergelijking te maken met de oudste pijpen te Veldwezelt.

Als bouwer van het orgel van Veldwezelt omstreeks 1635 komt als meest waarschijnlijke orgelmaker Andries Severijn in beeld, maar daarover meer in Deel 3.

Wegens de zeer fragmentarische bewaring van het archief van de Maastrichtse begijnengemeenschap bleven er geen archivalia bewaard over de bouw en verdere geschiedenis van het orgel. Slechts in de nasleep van de Franse revolutie wordt het orgel voor het eerst expliciet vermeld, en wel naar aanleiding van de verkoop ervan aan de kerk van Lanaken.

2.2.4. 1806 I VERKOOP VAN HET ORGEL AAN DE KERKFABRIEK VAN LANAKEN EN HERPLAATSING IN DE VORIGE SINT URSULAKERK.

Na het uitbreken van de Franse revolutie en de verovering van onze gewesten door de Franse bezetter werden bij wet van 1 september 1796 alle religieuze ordes opgeheven, met uitzondering van kloostergemeenschappen die instonden voor de ziekenverzorging of voor onderwijs. De goederen van de kloosterordes werden door de staat aangeslagen en kregen de benaming '*biens nationaux*', dit wil zeggen dat zij voortaan door de staat zouden gebruikt worden voor doeleinden van 'openbaar nut' zoals bijvoorbeeld kazernes of opslagplaatsen. De inboedel van de kloosters werd openbaar verkocht. Aan de confiscatie van hun gebouwencomplex konden ook de begijnen van *Den Nieuwenhof* niet ontkomen. Maar uit het Frans archief blijkt wel dat ze het Frans bestuur te slim af waren geweest bij het aanslaan van de inboedel, want die was helemaal verdwenen vóór de overheid ze openbaar kon verkopen.

Op 7 december 1796 begeeft de commissaris Dassen zich met politiecommissaris Dryssens naar *Den Nieuwenhof* om te controleren of de eerder opgemaakte inventarislijst nog klopt. Het tweetal wordt ontvangen door vicarisse (subhoofd) Anna Vroemen en begijn Elisabeth Nelissen, die zeggen heel de gemeenschap te vertegenwoordigen. Uit het proces-verbaal dat de commissaris opmaakt blijkt dat er de afgelopen maanden bijzonder veel uit het pand is verdwenen en dat het er berooid bijligt. Alles wat niet te vast zat is eruit gehaald, en zelfs deuren, ramen, schoorsteenmantels en lambriseringsen zijn verdwenen. Op hun verzoek om een verklaring krijgen de beide beambten van de begijnen weinig bevredigende antwoorden: *'Het is zonder ons medeweten meegenomen door werklui. Wij kunnen niet zorgen dat het terugkomt, want we weten niet wie die werklui zijn. Sommige dingen zijn meegenomen door begijnen die hier weggetrokken zijn en aan wie ze toebehoren. Het marmer van de keuken is weggevoerd door de keukenzuster die het indertijd zelf heeft laten aanbrengen.'*

Onder protest verklaarden de begijnen op 8 december 1796 officieel *Den Nieuwenhof* te verlaten, omdat ze hiertoe werden gedwongen en omdat er tegen geweld geen verzet mogelijk is. In de praktijk had het merendeel van de begijnen al eerder elders een onderkomen betrokken en had daarbij zoveel mogelijk bezittingen meegenomen²⁰.

Dat ook het orgel van het Begijnhof ontsnapt was aan de greep van de Franse bezetter blijkt uit het vervolg van het verhaal. Nadat de furie van de Franse revolutie al sterk was geluwd en door het concordaat tussen keizer en paus in 1801 de parochiekerken terug waren opengesteld werd het orgel van *Den Nieuwenhof* in 1806 door een vroegere begijn te koop aangeboden aan de Kerkfabriek van Lanaken.

Op 29 april 1806 kocht de Kerkfabriek van Lanaken het oude orgel van het Begijnhof Nieuwenhof van Maastricht voor de som van 300 Luikse gulden. De kwijting is ondertekend door Elisabeth Nelissen, *ex religieuse van den Nieuwehof*. Wellicht hanteerde de ondergedoken begijnengemeenschap een dubbele strategie:

- Een langetermijnstrategie: Het veilig stellen van belangrijke objecten met de mogelijkheid ze terug in hun begijnhof te installeren, mochten er ooit betere tijden aanbreken.
- Een korttermijnstrategie: Het te gelde maken van de goederen, uit bittere noodzaak om te kunnen overleven.

Naarmate de tijd verstreek moesten de ex-begijnen tot het besef gekomen zijn dat hun situatie hopeloos was geworden. Het Franse regime was nog hardnekkig en de kerkelijke overheid was er voorlopig enkel in geslaagd de werking van de parochiekerken opnieuw op te starten. Zelfs na het Franse tijdperk zou de Katholieke Kerk wel haar steun geven aan de heroprichting van echte kloosters, maar niet aan die van begijnengemeenschappen. De contacten tussen de Maastrichtse ex-begijnen en de Kerkfabriek van Lanaken dateren al van vóór 1806, want reeds in 1804 verkocht diezelfde Elisabeth Nelissen *dry koppelen silve(re)n bloempotjens* aan de Kerkfabriek van Lanaken voor de som van 4 gulden per ons²¹.

²⁰ J.P. OFFERMANS, o.c., p. 18-23.

²¹ ARCHIVALIA XIII in Dick ZWEERS, op. cit.

Afbeelding 20 | Afbeelding van de oude kerk van Lanaken waarnaar het orgel in 1806 werd verplaatst.

Nog in datzelfde jaar 1806 werd het orgel vanuit Maastricht overgeplaatst naar de toenmalige Sint Ursulakerk van Lanaken door orgelmaker Joseph Binvignat uit Maastricht. Bij die gelegenheid repareerde Binvignat ook het orgel en werden aan kas en instrument wijzigingen aangebracht. De bewijsstukken bij de kerkrekening van 1807 brengen tal van details aan het licht over de opbouw en het uitzicht van het orgel in het jaar 1806. Zo werden in Maastricht 'consolen tot het orgel' gekocht die zeer waarschijnlijk vereenzelvigd kunnen worden met de twee engelenkoppen die zich nu nog steeds als consoles onder de twee hoektorens van het orgel in Veldwezelt bevinden (zie bijlage 2 Fotografische documentatie – Foto 86+87). De betaling van 'eenen spiegel voor aen het orgel' geeft aan dat de positie van de speeltafel aan de voorzijde van de orgelkas werd gehandhaafd. De vervaardiging door Lambert Roemans en zijn knechten van 'festons en ander ciraert tot het orgel' is te relateren aan de blinderingen boven de tussenvelden die in empirestijl zijn uitgevoerd, en dus goed passen in een datering 1806 (zie bijlage 2 Fotografische documentatie – Foto 75+76). De smid Wilm Opsteyn leverde '2 groote ringen' en 'houvesten voor 2 faasen langs den orgel te hangen'. Ongetwijfeld betreft het hier de luiken die opnieuw aan de orgelkas moesten bevestigd worden. Sporen van de bevestiging van de (inmiddels verdwenen) luiken zijn nu nog steeds af te lezen aan de zijkanten van de bovenkas (zie bijlage 2 Fotografische documentatie – Foto 81+82). De schilder Jacques Lavaley ontving in 1806 30 Luikse gulden 'voor het verven, vergulden, en vernissen van de orgel kasse'²². Het stratigrafisch kleuronderzoek van de orgelkas van Veldwezelt (zie bijlage 7) wees uit dat de blindering in empirestijl (te dateren 1806) in oorsprong inderdaad werd verguld, ook al betrof het poederverguldtsel dat van mindere kwaliteit was dan het 17de eeuwse bladgoud op de blindering van de torens (leeuwmotief) en ander snijwerk. Ook wees het onderzoek uit dat het bladgoudbeleg uit de 17de eeuw in een latere fase werd gerestaureerd, maar in een mindere kwaliteit dan het origineel, ook hier weer

²² ARCHIVALIA XIV in Dick ZWEERS, op. cit.

gebruik makend van goudpoeder. We kunnen vaststellen dat het orgel van Veldwezelt inderdaad een geheel beschilderde kas bezit en dat dit al in oorsprong zo was, maar dat het orgelmeubel enkele malen werd overgeschilderd. Eén van die fasen kunnen we nu '1806' dateren. De activiteit uit 1806 van Binignat in Lanaken kunnen we tenslotte ook aflezen uit de aanwezigheid in Veldwezelt van een hoeveelheid pijpwerk dat hijzelf nieuw aan dit orgel toevoegde en dat volkomen beantwoordt aan de typische Binignat-makelij. Bovendien voorzag Binignat dit eigen pijpwerk, maar ook heel wat oudere pijpen, van tooninscripties in zijn handschrift, dat we kennen van tooninscripties in Binignat-orgels.

Joseph Binignat bleef nog minstens tot het jaar 1825 het orgel van Lanaken onderhouden²³.

2.2.5. 1864 I HERPLAATSING IN DE NIEUWE SINT URSULAKERK VAN LANAKEN.

Van 1827 tot en met 1873 is er een hiaat in de kerkrekeningen van Lanaken, met uitzondering van de jaren 1839, 1852 en 1853. Daardoor kennen we niet de exacte datum van de ingrijpende verbouwing van het orgel door de firma Pereboom en Leijser, die af te lezen is uit de huidige toestand van het orgel in Veldwezelt. Toch blijkt uit de makelij van het manuaal dat die transformatie moet gesitueerd worden in de vijftiger of begin zestiger jaren van de 19de eeuw. Zie onder meer de messing naamplaat van de orgelmakers boven het klavier. Mogelijk werd de verbouwing van het orgel uitgevoerd naar aanleiding van de herplaatsing ervan in de nieuwe Sint Ursulakerk van Lanaken. Het oude en veel kleinere kerkgebouw, daterend uit 1740, werd immers in 1860 afgebroken om plaats te ruimen voor een nieuw neogotisch kerkgebouw naar de plannen van provinciaal architect Herman Jaminé. In 1864 kwam de nieuwe kerk gereed en werd ze voor de eredienst in gebruik genomen, ook al volgde de officiële inzegening pas op 16 september 1867²⁴. Klaarblijkelijk opteerde men niet meteen voor de bouw van een nieuw orgel, vermoedelijk omwille van financiële beperkingen bij de inrichting van het interieur, omdat men een heel nieuw kerkgebouw had moeten financieren.

Vanaf het jaar 1874 zijn er opnieuw rekeningen van de kerk van Lanaken beschikbaar. Het eerste orgelonderhoud in deze periode was in 1878 en werd uitgevoerd door de firma Pereboom & Leijser²⁵.

ERIK MARTENS & PARTNERS
ARCHITEKTENBURO

²³ Jean MAENEN, *De Heilige Ursula ter ere. 150 jaar Sint Ursulakerk Lanaken 1860-2010*, p. 9-11.

²⁴ Jean MAENEN, *De Heilige Ursula ter ere. 150 jaar Sint Ursulakerk Lanaken 1860-2010*, p. 9-11.

²⁵ *ARCHIVALIA XVI* in Dick ZWEERS, op. cit.

2.2.6. 1899 TOT HEDEN I OVERPLAATSING NAAR DE SINT LAMBERTUSKERK VAN VELDWEZELT EN MEEST RECENTE GESCHIEDENIS.

Van 1880 tot en met de negentiger jaren wordt in de kerkrekeningen van Lanaken bijna jaarlijks een '*Kleine herstelling van het orgel*' vermeld, voor een klein bedrag, maar door het ontbreken van bewijsstukken bij de rekeningen ontbreekt het ook aan informatie over de orgelmaker(s) die dit uitvoerden. Vreemd genoeg wordt nergens in de rekeningen uit deze periode expliciet melding gemaakt van de grote kosten voor de aanschaf van het nieuwe Schyven-orgel dat zich nu nog steeds in deze kerk bevindt. Ofwel kon men hiervoor een beroep doen op één of meerdere donateurs, ofwel zitten die kosten in de rekeningen verscholen onder de rubriek '*Versiering en verfraaiing der kerk*' als onderdeel van de '*Buitengewone uitgaven*'. Er zijn twee rekeningen waarin er sprake is van de '*Versiering en verfraaiing der kerk*' met vermelding van belangrijke sommen:

- 1893: 4000 frank.
- 1898: 7000 frank ²⁶.

Van 4 april 1887 dateert een bestek van orgelmaker Pierre Schyven uit Elsene-Brussel voor de bouw van een nieuw orgel in de Sint Ursulakerk van Lanaken. Het zou bestaan uit twee manualen en een zelfstandig pedaalwerk, maar van het kleinere manuaalwerk zou het klavier en de pijpen in deze fase nog niet geleverd worden. De kostprijs van het instrument zou 6.000 frank bedragen, maar de levering van een orgelkas was hierin niet begrepen²⁷. Voor de vervaardiging van dat orgelmeubel werd pas op 28 mei 1891 een bestek opgemaakt door beeldsnijder Cornelis Janssen uit Sint-Truiden. De prijs van het eikenhouten orgelmeubel, uitgesplitst in twee afzonderlijke kassen zou 4.500 frank bedragen. Op 15 januari 1892 besloot de Kerkfabriek van Lanaken in te gaan op het voorstel van Cornelis Janssen. Maar vooraleer de kassen ook daadwerkelijk konden vervaardigd worden was er eerst goedkeuring vereist van de plannen door de Koninklijke Commissie van Monumenten. In maart 1894 waren werklieden van Cornelis Janssen bezig met het plaatsen van de orgelkassen²⁸. De levering van het eigenlijke orgel kon pas in de periode daarna gebeuren, maar over de concrete timing van die uitvoering zijn geen schriftelijke gegevens beschikbaar.

De overplaatsing van het oude orgel van Lanaken naar Veldwezelt wordt evenmin vermeld in kerkarchieven, maar zoals wij al eerder verhaalden spreekt een notitie in potlood op de klavierplank van het orgel van Veldwezelt hierover en geeft die aan dat het orgel in het jaar 1899 in de toenmalige kerk van Veldwezelt werd gemonteerd.

In de periode 1900-1960 werd het orgel in Veldwezelt regelmatig onderhouden. Zeker tot het jaar 1921 gebeurde dit door Michel Pereboom uit Maastricht²⁹. De kerkrekening voor het jaar 1930 vermeldt enkel een som van 250 frank voor het gewone onderhoud, maar een notitie in potlood op de achterzijde van de klavierplank onthult ons dat Henri Pereboom in maart 1930 het orgel monteerde in de nieuwe kerk.

Het is merkwaardig vast te stellen dat in de kerkrekeningen van 1961 tot en met 1987 helemaal geen uitgaven aan het orgel werden genoteerd. De orgelwerkzaamheden in 1976 door de firma Pels-D'Hondt uit Herselt werden mogelijk gemaakt dankzij een schenking van Paulus Geurts (echtgenote Spronck), toenmalig penningmeester van de Kerkfabriek. Volgens Gerard Pels (1955-2014) trad een plaatselijk orgelcomité als opdrachtgever op.

²⁶ ARCHIVALIA XVI in Dick ZWEERS, op. cit.

²⁷ ARCHIVALIA XVII in Dick ZWEERS, op. cit.

²⁸ ARCHIVALIA XVIII in Dick ZWEERS, op. cit.

²⁹ ARCHIVALIA XIX in Dick ZWEERS, op. cit.

3. INVENTARISATIE VAN DE ERFGOEDELEMENTEN.

Inventarisatie van de erfgoedelementen.

- *Korte duiding van de erfgoedwaarde van het orgel, geïllustreerd met foto's.*
- *Gebouw: Schetsmatig grondplan van de kerk + Situering daarin van het orgel.*
- *Diagnosenota.*
 - ✓ *In welke toestand bevindt het orgel zich?*
 - ✓ *Volstaan beperkte herstellingen of is een grondige restauratie nodig?*
 - ✓ *Welke zijn de eventuele problemen van het orgel in relatie tot het gebouw? Zie bv. kerkverwarming, stabiliteitsproblemen doksaal, lekkend dak boven orgel, problemen met de toegang tot het orgel, elektriciteit, akoestiek, Illustratie met foto's.*
- *Niet hier van toepassing: Beschrijving cultuurgoeederen, landschappelijk erfgoed, houtig erfgoed, archeologisch erfgoed.*

3.1. SEVERIJN-ORGEL.

3.1.1. BESCHRIJVING VAN HET SEVERIJN-ORGEL.

3.1.1.1. ORGELKAS.

De stijlkenmerken van de orgelkas van Veldwezelt laten een datering 'circa 1635' toe van het orgelmeubel. Er zijn in detaillering frappante gelijkenissen met andere Luikse orgelkasten uit die periode:

- Luik, kerk Saint-Antoine, 1624, oorspronkelijk orgel toe te schrijven aan Florent II Hoquet of Andries Severijn.
- Cuijk, Sint Martinuskerk Orgel afkomstig uit de stad Luik, toegeschreven aan Andries Severijn. Zie bv. een treffende gelijkenis in de hangconsole, eveneens uitgevoerd in de vorm van een fruittros, die omgespt is met gestileerde riemen.
- Lier, orgelkas in het koor, oorspronkelijk vervaardigd voor een orgel van Jacques Boesmans, Luik, 1628.

In oorsprong was het orgel, zich nu bevindend in Veldwezelt, voorzien van een rijkelijk versierde en beschilderde orgelkas met aan de zijkanten van de bovenkas openvouwbare luiken. Het archief- en materieelhistorisch onderzoek wijst uit dat de tussenvelden in oorsprong gedeeld waren, maar in 1806 door orgelmaker Binvignat naar een niet gedeelde toestand werden getransformeerd. Bovendien werd het snijwerk boven deze tussenvelden vervangen door nieuw snijwerk in empirestijl. In zijn huidige toestand is dit orgelmeubel sterk ingekort, zowel in de hoogte als in de diepte. In oorsprong was deze orgelkas voorzien van een geheel gesloten achterwand en een inwendige stemgang, achteraan op niveau 1.

Details: Zie bijlage 2 Fotografische documentatie.

3.1.1.2. INSTRUMENT I HET INWENDIGE VAN HET ORGEL.

3.1.1.2.1. SPEELTAFEL EN DISPOSITIE.

De speeltafel is ingebouwd aan de voorzijde van het meubel en werd vervaardigd door Pereboom & Leijser.

A. Klavieren.

▪ Manuaal.

- ✓ Foto 95 t/m 98.
- ✓ Pereboom & Leijser.
- ✓ Omvang C - g³ (56 toetsen).
- ✓ Staartklavier.
- ✓ Eikenhouten raamwerk, waarvan de bakstukken en stootlijst gefineerd is met palissanderhout met inlegwerk van tinnen draden. Sterke beschadiging van het palissanderfineer. Het tinnen inlegwerk is op het front van de bakstukken beschadigd of verdwenen.
- ✓ Zachthouten toetsen, waarvan de ondertoetsen nog grotendeels belegd met ivoor en been, de frontons evenwel in kunststof. Bovoetoetsen in ebbenhout. De verzinkte geleidpennen in de onderzijde van de toetsen zijn niet origineel.
- ✓ Grenen houten klavierplank gefineerd met palissanderhout en met inlegwerk van tinnen draad. Het palissanderfineer is hier licht beschadigd.
- ✓ Centraal bevindt zich een rechthoekig messing schild met signatuur: *Pereboom & Leijser - Facteurs D'orgues - à Maastricht.*
- ✓ Notities in potlood op de achterzijde: Zie ARCHIVALIA X.
- ✓ Het 17de eeuwse manuaal bevond zich eveneens aan de voorzijde van de kas maar de klavierregel waarop dit rustte bevindt zich nu met zijn bovenzijde op slechts 42 centimeter van de doksaalvloer, dit ten gevolge van de sterke inkorting van de onderkas van het orgel. Foto 101.

▪ Pedaalklavier.

- ✓ Foto 101.
- ✓ Pereboom & Leijser.
- ✓ Omvang C - f° (18 toetsen), aangehangen aan het manuaal.
- ✓ Eiken raam.
- ✓ Toetsen telkens bestaande uit twee aan elkaar gelijkde delen: Een onderstuk in grenen hout en een bovenstuk in eik. In goede staat.
- ✓ Messing veren.

B. Speeltafel.

▪ Uitrusting van de speeltafel.

- ✓ Foto 99+100.
- ✓ Niet-originele lessenaar, eik, op de volledige breedte van de klavieropening.
- ✓ Eiken registerknoppen met ronde sectie (beuk?), gevernist.
- ✓ De knop van de Flûte Traversière is beschadigd.
- ✓ Porseleinen registerplaatjes, gebroken witte achtergrond waarop zwarte letters.

C. Huidige dispositie.

Dichtgestopt gat	0	0	Montre 8 ps
Prestant 4 ps	0	0	Viola di Gamba 8 ps
Bourdon 8 ps	0	0	Flûte 4 ps
Flûte Traversière 8 ps haut	0	0	Quinte 3 ps
Doublette 2 ps	0	0	Fourniture
Trompette 8 ps haut	0	0	Trompette 8 ps bas
Leeg gat	0		

ERIK MARTENS & PARTNERS
ARCHITEKTENBURO

3.1.1.2.2. PIJPWERK.

Huidige diapason van het orgel: a1 = 446 Hertz bij 18° Celsius.

A. Pijpfacturen I Types.

Dit orgel bevat pijpwerk in zes verschillende facturen (exclusief vreemd pijpwerk):

▪ TYPE 1: Eerste helft 16de eeuw I De oudste pijpen – maker onbekend.

- ✓ **Materiaal:** Dit pijpwerk is vervaardigd uit dikwandig hoog loodhoudend metaal en is zeer stevig. Zware pijpen. Schaarse resten van rode bolus. Dikke soldeernaden.
- ✓ **Labiumvorm pijpwerk op de lade:** Foto 115, 118 beneden + 121.
 - Eerder korte inritsing die in het bovenlabium parallel lopen, in het onderlabium schuin naar elkaar toe.
 - Boven- en onderlabium zijn bijgedrukt tot een niet duidelijk afgelijnde driehoek.
 - Eerde korte voeten.
 - INSCRIPTIES: Foto 116+122.
- ✓ **Inscripties I Notennamen:** Deze orgelmaker duidde de notennamen van de corresponderende toets als volgt aan:

c

✓

cis

✓

D

J

dis

J

e

✓

f

f of A

fis

h of A

g

H

gis

H

a

a

ais

a of 17 of 6

b

4 3

- ✓ **Toonhoogten:** In de 16de eeuw kwamen er twee soorten toonhoogten/diapasons voor, één met de 16-, 8- en 4-voetsklank op de toets C-groot, en één met diezelfde klanken op de toets F-groot. In dat laatste geval klonk er bij het indrukken van de c-klein-toets reëel een G (= een kwart lager), vandaar dat men spreekt over 'G-stemming'. Het verschil tussen C- en G-stemming werd precies op een kwart afgesteld. Bij nadere studie van dit oudste pijpwerk in Veldwezelt blijkt dat sommige originele inscripties vanuit een C-stemming zijn bedacht, maar andere vanuit een G-stemming. Een uniform systeem is er hier dus niet. Soortgelijke vaststelling werd ook reeds gedaan bij de studie van ander 16de eeuws pijpwerk in de Nederlanden. Deze praktijk vindt zijn oorsprong in het feit dat orgelmakers orgelpijpen dikwijls op voorhand maakten zonder de concrete bestemming ervan te kennen. De inscripties werden reeds in het orgelmakersatelier aangebracht.
- ✓ **Cijferaanwijzing:** Vele van deze 16de eeuwse pijpen zijn niet alleen ingekrast met namen van noten maar ook met een cijfer dat net vóór de notennaam werd genoteerd. Die cijfers duiden het octaaf aan waarbinnen de corresponderende toets op het klavier is gesitueerd.
- ✓ **Stemming:** De cijfers vóór de inscripties die in **C - stemming** zijn geven volgend beeld:
 - Tooninscriptie in functie van:
Toetsaanwijzing: c d e / f → e / f → e / f → e
+ octaafaanwijzingen met cijferinscriptie (net vóór letter genoteerd):

909	1	2	3
-----	---	---	---

 - Tooninscriptie in functie van:
Reële toon C D E F → e° f° → e1 f1 → e2
 - De octaaflijging wordt dus telkens gerekend met reeksen van f t/m e, in plaats van te rekenen van c t/m b, zoals thans gebruikelijk.
 - Binnen dit systeem in C - stemming komen er geen pijpen voor op een toets die hoger ligt dan e2. Dit is een indicatie dat er in de praktijk hier geen orgel werd gerealiseerd in C- maar wel in **F-stemming**.
- ✓ **Klavieromvang 16de eeuws orgel:**
 - Klavieromvang: FGA → a2 (inclusief gis2-toets)
 - Reëel klinkend als: CDE → e2
- ✓ **Datering:** Het 16de eeuwse orgel waarin dit pijpwerk zich in oorsprong bevond bezat dus een klavier met slechts 39 toetsen. Op basis van deze klavieromvang kan dit pijpwerk gedateerd worden: **'Eerste helft 16de eeuw'**. **Het betreft - voor zover bekend - het oudste sprekende pijpwerk (geen sierpijpen) van België.**
- ✓ **Hoeveelheid:** De hoeveelheid pijpwerk in deze oudste factuur is veruit de grootste van alle pijpfacturen in dit orgel.
- ✓ **Materieelhistorische onderzoek:** Het materieelhistorisch onderzoek van deze labialen wijst uit dat de 16de eeuwse diapason, omgerekend naar C-stemming circa 392 Hertz bedroeg op a1, oftewel een hele toon lager dan de huidige orkesttoon van 440 Hertz.

▪ **TYPE 2: Circa 1635 I Pijpwerk in de factuur van Andries Severijn.**

- ✓ Foto 129, 130 en 132.
- ✓ **Materiaal:** Stevig pijpwerk vervaardigd uit hoogloodhoudend gehamerd metaal. Schaarse resten van rode bolus.
- ✓ **Labiumvorm:**
 - Lange en zeer duidelijke inritsing, licht schuin naar binnen lopend in het bovenlabium, sterk schuin naar binnen lopend in de voet.
 - Geen inwendige inritsing.
 - Diep bijgedrukte langgerekte boven- en onderlabia.
 - Tooninscripties op de voorzijde van het corpus, overdwars ten opzichte van de mondrichting. Foto 129+130.
- ✓ **Datering:** De vervaardiging van dit pijpwerk duiden we als simultaan met de bouw van de 17de eeuwse, thans nog bewaarde orgelkas. Deze factuur treffen we aan in de huidige Doublette 2' (G-pijp) en in de Fourniture II-III.
- ✓ **Materieelhistorisch onderzoek:** Het materieelhistorisch onderzoek van de 16de eeuwse frontpijpen indiceert dat Severijn bij renovatie van het orgel omstreeks 1635 - een 'vol' groot octaaf creëerde, dit wil zeggen dat in het groot octaaf enkel de toon Cis-groot ontbrak.

▪ **TYPE 3: Eind 17de of begin 18de eeuw I Pijpwerk uit een vroegere cornet – Anoniem.**

- ✓ Foto 124+125.
- ✓ **Materiaal:** Stevig loodhoudend pijpwerk, uit gehamerd metaal vervaardigd.
- ✓ **Labiumvorm:** Bijgedrukte en van inritsing voorziene boven- en onderlabia, bij het bovenlabia in de vorm van een niet al te duidelijk afgelijnde gotische spitsboog, bij de onderlabia als een nog minder duidelijk afgelijnde gelijkzijdige driehoek.
- ✓ **Datering:** Deze factuur treffen we aan in de discant van het huidige register Quinte 3'. Blijkens de bij vele pijpen voorkomende registerinscriptie 'c' betreft het hier een gedeelte van een vroegere Cornet.

ERIK MARTENS & PARTNERS
ARCHITEKTENBURO

▪ **TYPE 4: 1806 I Pijpwerk van Joseph Binvignat.**

- ✓ **Toonhoogten:** De studie van de pijpinscripties, gecombineerd met de reconstructie van de cancelplaatsing anno 1806 wijst uit dat Binvignat de 16de eeuwse diapason van het orgel (a1 = 392 Hertz bij omrekening naar C-stemming) heeft gehandhaafd.
- ✓ **Inscripties I Notennamen:** Typologie van de inscripties:

- ✓ **Frontpijpen in de tussenvelden.**
 - Foto 103+104.
 - Hoog tingehalte.
 - Ingeritste gotische bovenlabia en ronde eveneens ingeritste onderlabia.
 - Typisch voor Binvignat zijn de veelvuldige gaten bovenaan aan de achterzijde van de pijpen in de zone van de overlengte.
- ✓ **Pijpwerk op de lade.**
 - Foto 117 boven + 118 boven (labiumvorm).
 - Deze factuur treffen we hoofdzakelijk aan in de discant van de huidige Flute 4', ook al betreft het hier open labialen in prestantmensuur, in oorsprong klinkend als het 2 2/3-koor van de Fourniture IV.
 - Stevig gehamerd metaal.
 - Schaarse resten van witte krijtlijm.
 - Licht bijgedrukte boven- en onderlabia.
 - Fijn aangebrachte parallelle inritsingen in corpus en voet.
 - De tooninscripties zijn centraal boven de mond aangebracht, andere ernaast.
 - Verzorgd soldeerwerk.

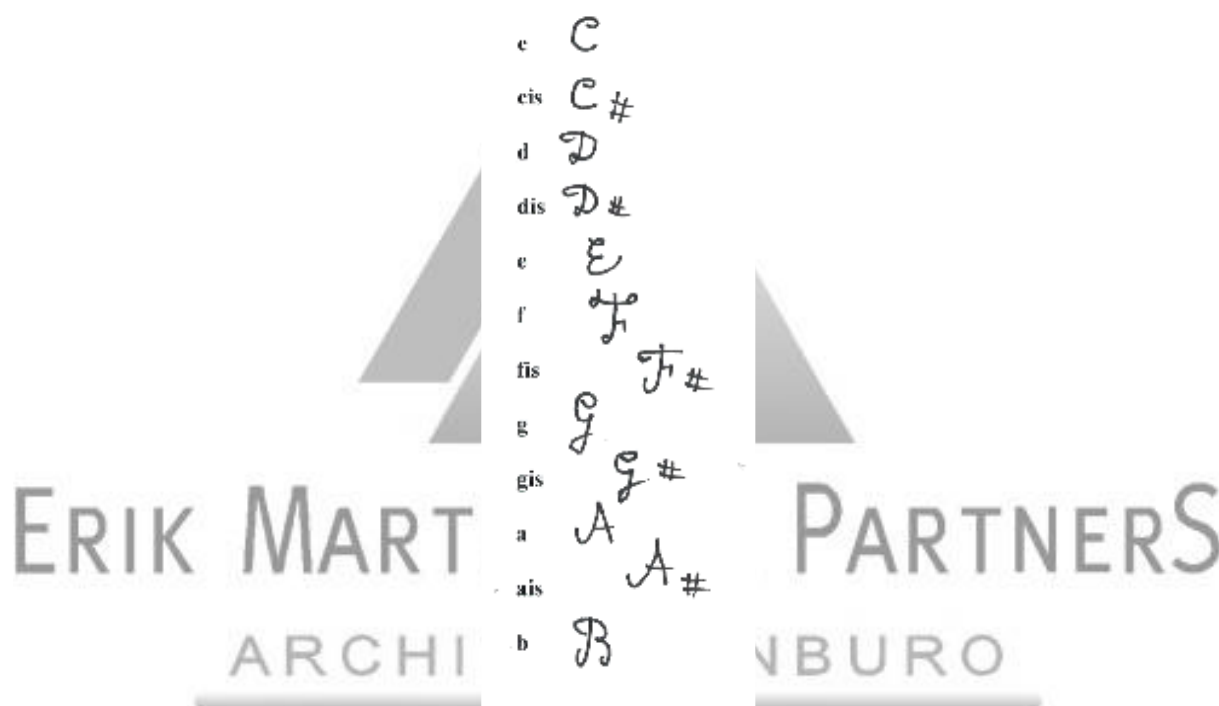
▪ **TYPE 5: 1863 - 1864 | Pijpwerk van Pereboom & Leijser.**

✓ **Houten pijpen.**

- Foto 114.
- Geverfde labialen in grenenhout, met uitzondering van de grepen en voeten en de opgeschroefde eiken voorstellen, ronde grepen en voeten.
- Zachthouten kernen.
- Naar binnen gestoken labia.

✓ **Metalen labialen.**

- Foto 126+127.
- Geschaafd metaal met een behoorlijk tinpercentage.
- Bijgewreven boven- en onderlabia.
- Originele kernprikken.
- Sporen van witte krijtlijm aan de binnenzijde.
- TYPOLOGIE INSCRIPTIES:

▪ **TYPE 6: 1976 | Pijpwerk Pels-D'Hondt.**

- ✓ Bernard Pels voorzag een belangrijk deel van de Fourniture II-III van nieuw pijpwerk.

▪ **TYPE 7: 'Vreemd pijpwerk'.**

- ✓ Een zevental pijpen in het orgel hebben een afwijkende factuur. Vermoedelijk betreft het tweedehands pijpen uit de bedrijfsvoorraad van de orgelmakers Pereboom & Leijser en/of Bernard Pels die in het orgel werden geplaatst ter vervanging van sterk beschadigde oude exemplaren, of ter uitbreiding van de tessituur uit het jaar 1806 van 53 naar 56 toetsen in 1864.

B. Pijpfacturen I Beschrijving per register (in volgorde van de windlade).

▪ 1. Montre 8'.

✓ a. Van C t/m B.

- Metalen open labialen in factuur Pereboom & Leijser.
- Gemeenschappelijk met Viola di Gamba 8'.
- De grootste hiervan met het bovineinde doorheen het dak van het orgel geschoven.
- Thans met stemkrullen ingesneden, mogelijk in oorsprong zonder steminsnijdingen.
- De 8 grootste met schuin geplaatste kastenbaarden.

✓ b. Van c° t/m cis1.

- Frontpijpen in factuur Binvignat.
- Opgesteld in de tussenvelden.
- Resten van tinfole.
- Vormden in oorsprong het tweede octaaf = klein octaaf van een Montre 8'.

✓ c. Van d1 t/m g³.

- Metalen open labialen op de lade in factuur Pereboom & Leijser.

▪ 2. Prestant 4'.

✓ a. Van C t/m c1.

- Frontpijpen in de torens.
- Factuur eerste helft 16de eeuw.
- Resten van goudbladbeleg en tinfole.
- Sporen van kleine zijbaarden, thans deels afgesneden.
- Bij 12 frontpijpen waren in de 16de eeuw aan de achterzijde grote gaten uitgesneden tot diep richting kern. Dit gegeven indiceert dat deze frontpijpen in oorsprong stom waren. In een volgende fase, zeer waarschijnlijk circa 1635, werden de pijpen sprekend gemaakt door stukken metaal in de ingesneden gaten te solderen. In de toestand van het orgel bij renovatie door Severijn circa 1635 was er een 'vol' groot octaaf, dit wil zeggen dat in het groot octaaf enkel de toon Cis-groot ontbrak. In de toestand Severijn correspondeerde de huidige pijpenreeks Cis-groot t/m c1 met de toetsen D-groot t/m cis1.

✓ b. Van cis1 t/m g3.

- Open labialen op de lade, overwegend in de factuur van de eerste helft van de 16de eeuw.
- Breed gelabieerd, zeker in de discant.
- Aan de grootste 4 pijpen werden in latere niet op zeer slordige wijze zijbaarden gezet.
- De opsmeden werden hier en daar aangescherpt.
- Opvallend is de bruuske overgang met veel engere diamettermensuur van frontpijpen naar pijpwerk op de windlade. Dit kan origineel zijn.
- De cis1-pijp is afkomstig uit een ander register, mogelijk uit de Fournituur op cancel C-groot van het 1-voetskoor.

▪ **3. Viola di Gamba 8'.**

- ✓ **a. Van C t/m B.**
 - Gemeenschappelijk met Montre 8'; zie hoger.
- ✓ **b. Van c° t/m g3.**
 - Factuur Pereboom & Leijser.
 - Van c° t/m dis1 met schuin geplaatste kastenbaarden, vanaf e1 zonder baarden.
 - Thans met steminsnijdingen: Stemkrullen in basligging, en stemlappen in discant, maar de discant was in origine mogelijk zonder steminsnijdingen.
 - Originele opsneden.

▪ **4. Bourdon 8'.**

- ✓ **a. Groot octaaf.**
 - Grenenhouten gedekte labialen in factuur Pereboom & Leijser.
 - Geen zichtbare aantasting door houtworm.
- ✓ **b. Van c° t/m ais°.**
 - Volledig gedekte labialen in fluitmensuur en in factuur eerste helft 16de eeuw.
 - Geen spoor van vroegere aanwezigheid van roeren, die later zouden zijn verwijderd.
 - Niet originele maar oude baarden.
 - Sommige opsneden zijn verhoogd.
- ✓ **c. Van b° t/m f3.**
 - Roergedekten met verschuifbare hoeden in de factuur uit de eerste helft van de 16de eeuw. Niet alleen de corpora, maar ook vele roeren werden vermoedelijk ingekort.
 - De inscripties van Binvignat en ouder geven aan dat de oorspronkelijke b°-pijp is verdwenen en dat de oorspronkelijke pijpenreeks c1 t/m f2 opgeschoven werd tot b° t/m e2. Binnen deze reeks zijn bovendien de oorspronkelijke g1- en gis1-pijp met elkaar verwisseld. De huidige fis2- en c3-pijpen behoorden in de 17de eeuw tot het register 'Fleute 4' ' en waren er geplaatst op de cancellen fis1 en b1. Mogelijk behoorden ze ook nog in 1806 tot datzelfde register, toen dat Flute 4' werd genoemd.
 - De huidige f2- g2- ais2- en f3-pijpen bevonden zich in 1806 in een ander fluitregister van het orgel, vermoedelijk een Tierce 1 3/5', waar ze dan geplaatst waren respectievelijk op de cancellen cis°, dis°, fis° en c1. De huidige e3-pijp bevond zich in 1806 in het register Flute 4' op cancel e2. De huidige gis2-pijp bevond zich in oorsprong op cancel g2. De oorspronkelijke fis2-, gis2-, b2- cis3- en d3-pijp zijn verdwenen. De huidige b2 bevond zich in oorsprong op cancel ais2, de huidige cis3 op cancel c3, de huidige d3 op cancel dis3 en de huidige dis3 op cancel e3. Binvignat vergiste zich bij het plaatsen van tooninscripties op de huidige dis3 en f3-pijp door de inscripties met elkaar te verwisselen: De huidige dis3 klonk in 1806 als e3 en de huidige f3 eveneens als f3.
- ✓ **d. f3 en g3.**
 - Pijpen in 'vreemde factuur'.
 - Vermoedelijk geplaatst door Pereboom & Leijser bij uitbreiding van de tessituur.

■ 5. Flute 4'.

Het verschil in klankkleur en het gebrek aan homogeniteit is duidelijk te horen tussen de fluitmensuur van de gedekte labialen in de ligging C t/m g1 enerzijds en prestantmensuur van de open labialen anderzijds in de ligging gis1 t/m g3.

✓ a. Van C t/m g1.

- Gedekte labialen (fluitmensuur) in factuur eerste helft 16de eeuw.
- In oorsprong waren dit roergedekte labialen maar de roeren werden in latere tijd verwijderd en de roegaten in de hoeden dicht gesoldeerd.
- De C-groot-pijp is de enige waarvan er in de hoed geen spoor is van een roergat. Dit leidt tot de hypothese dat dit in de 16de eeuw dichtgesoldeerde pijpen waren (met roeren), en dat in latere tijd de boven-einden van de corpora werden afgesneden om vervolgens te dienen als hoed van de pijp die zich één cancel hoger bevond. Dan moest er wel voor de grootste pijp een nieuwe hoed worden vervaardigd. Gelijktijdig met deze operatie werden de roeren verwijderd.
- Oude zijbaarden.
- In de ligging C t/m b° zijn de opsneden verhoogd.
- De inscripties van Binignat en ouder geven aan dat - in vergelijking met de toestand van 1806 - volgende pijpen ontbreken: Cis-groot, Dis-groot, Fis-groot, Gis-groot, Ais-groot. De oorspronkelijke fis1 bevindt zich thans in de Bourdon 8' op cancel fis2.
- Volgende pijpen uit het groot octaaf werden na 1806 als volgt opgeschoven:

<u>Huidige cancel</u>	<u>Oorspronkelijke cancel</u>
Cis	D
D	E
Dis	F
E	G
Fis	A
Gis	B

- De huidige F- en G-pijpen zijn afkomstig uit de Nazard 2 2/3 waar ze zich in 1806 respectievelijk op de cancellen C- en E-groot bevonden.
- De huidige tonenreeks A t/m d1 bevond zich in 1806 als reeks op de cancellen c° t/f1 en werd dus een kleine terts naar beneden geschoven, vermoedelijk gelijktijdig met de transformatie van roergedekt naar volledig gedekt.
- Van dis1 t/m g1 werden de pijpen na 1806 als volgt opgeschoven:

<u>Huidige cancel</u>	<u>Oorspronkelijke cancel</u>
dis1	g1
e1	gis1
f1	a1
g1	c2

- De huidige fis1 bevond zich in 1806 in een ander fluitregister van het orgel, vermoedelijk een Tierce 1 3/5', waar ze dan geplaatst was op de cancel f°.

✓ b. Van gis1 t/m g3.

- Open labialen in de factuur van Joseph Binignat, 1806.
- Het betreft hier in feite pijpwerk in prestantmensuur, waarvan de opsneden later werden verhoogd, afkomstig uit de Mixture IV. De huidige pijpenreeks gis1 t/m g3 vormde in 1806 in de Mixture IV het 2 2/3-koor op de cancellen cis1 t/m c3.
- Zonder zijbaarden.
- De oorspronkelijke b1- en e2-pijpen (roergedekte labialen) van de Flute 4' bevinden zich thans in de Bourdon 8' op de cancellen c3 en e3.

▪ 6. Flûte Traversière 8' Haut.

Vanaf cis1.

✓ a. Van cis1 t/m f3.

- 16de-eeuws pijpwerk, in oorsprong als gedekte fluiten, nu als open labialen in prestantmensuur.
- In 1806 creëerde Joseph Binignat een nieuw register Montre 8'. Daartoe hergebruikte hij 16de eeuws pijpwerk uit diverse registers, waarvan hij de hoeden verwijderde en de corpora aanzienlijk uitlengde. In combinatie met nieuwe frontpijpen in de tussenvelden ontstond zo een nieuw register. Pereboom & Leijser koppelden de discant ervan los onder de benaming Flute Travers 8 Sup. De uitlenging van de corpora wordt duidelijk gemarkeerd door de soldeernaden van Binignat. Een lichtere oxidatiezone net onder de soldeernaden wijst bovendien op de vroegere aanwezigheid van hoeden, die bij transformatie van de pijp werden verwijderd. Van gis2 t/m f3 werd het uitlengen van de corpora uitgevoerd met gerecupereerde corpora van andere labialen van het orgel.
- Nog originele opsneden ten opzichte van de toestand van 1806.
- Inscriptie 'Prest Disc' op de cis1-pijp, vermoedelijk uit 1806.
- Inscriptie 'Lanaek(en)' op de b2-pijp.
- Op de door Binignat aangesoldeerde stukken bevinden zich geen tooninscripties, maar wel - vermoedelijk originele - kleine cijferinscripties.
- Oorspronkelijke zijbaarden in de ligging d1 - b2 werden later verwijderd.
- Wijzigingen ten opzichte van de toestand van 1806:
 - ❖ De f2-pijp werd later ingevoegd, maar behoorde niet tot de reeks van Binignat.
 - ❖ Van f21 t/m a2 werden de pijpen na 1806 als volgt opgeschoven:

Huidige cancel

fis2
g2
gis2
a2

Oorspronkelijke cancel

f2
fis2
gis2 ongewijzigd
g2

✓ b. fis3/g3.

- Het betreft zeer oude maar 'vreemde' pijpen, toegevoegd bij uitbreiding van de tessituur van C-D - f3 naar C - g3.

▪ 7. Quinte 3'.

✓ **a. Van C t/m E.**

- Volledig gedekte labialen in de factuur Bernard Pels, 1977.
- De oorspronkelijke C- en E-groot-pijpen bevinden zich thans respectievelijk op de cancellen F- en G-groot van Flute 4', en waren in oorsprong roergedekt; 16de eeuwse factuur.
- Klank: Het volume verzacht in de discant in plaats van te versterken.
- Niet sprekende pijpen wegens problemen: cis2, cis3 en g3.

✓ **b. Van F t/m gis1.**

- 16de eeuwse gedekte labialen. In oorsprong met roeren, maar die werden later verwijderd en de roergaten in de hoeden werden dicht gesoldeerd.
- Voettoppen werden in 1976 bijgesneden in het kader van een intonatie met grote voetopeningen.
- Verhoogde opsneden in de zone F - e1.
- De zijbaarden zijn vaak oud maar niet origineel.
- De inscripties uit 1806 + eerdere datum indiceren volgende wijzigingen van cancelplaatsingen (rekening houdend met in oorsprong aanwezige roeren):

Huidige cancel

Fis
G
Gis
A
B
c°
cis°
d°
dis°
f°
fis°
a°
b°
c1
d1
dis1
f1
fis1
g1

Oorspronkelijke cancel als Nazard 3'

A
G = identiek
Ais
c°
d°
dis°
e°
f°
fis°
gis°
a°
c1
cis1
e1
f1
fis1
ais1
cis2
c2

- Volgende pijpen zijn afkomstig uit een Quarte de Nazard 2':

Quinte 3' Huidige cancel

F
Ais
e°
g°
gis°
ais°
cis1
e1
gis1

Quarte de Nazard 2' Oorspronkelijke cancel

D
G
d°
e°
f°
g°
b°
dis1
g1

- Volgende pijpen van de oorspronkelijke Nazard 3' in deze ligging ontbreken volgens oorspronkelijke cancelplaatsing:

F
Fis
Gis
B
cis°
g°
ais°
b°
d1
dis1
g1
gis1

✓ **b. Van a1 t/m c2.**

- Zeer oud, maar blijkbaar uit een ander register afkomstig van het orgel dat het instrument van omstreeks 1635 voorafging:
 - ❖ Veel kortere voeten.
 - ❖ Ietwat afwijkende labiumvorm: minder duidelijke inritsing.
- Gelijkaardig aan de baspijpen is dan weer dat ook hier in oorsprong roeren aanwezig waren, die in latere tijd werden verwijderd. Zie dichtgesoldeerde roergaten in de hoeden.
- De oorspronkelijke cancelplaatsing kan als volgt worden gereconstrueerd:

Huidige cancel

a1
ais1
b1
c2

Oorspronkelijke cancel als Nazard 3'

d2
dis2
e2
f2

- Volgende pijpen van de oorspronkelijke Nazard 3' in deze ligging ontbreken volgens oorspronkelijke cancelplaatsing:

a1
b1
cis2

✓ **c. Van cis2 t/m g3.**

- Factuur: Pijpwerk uit een vroegere cornet, daterend uit het einde van de 17de of uit het begin van de 18de eeuw. Beschrijving van deze factuur zie hoger.
- De pijp op de huidige cis2- cancel is evenwel in de factuur van Joseph Binignat, en die op de g2-cancel in een afwijkende factuur.
- Wijd open labialen.

8. Doublette 2'.

- ✓ **a. Van C t/m Fis.**
 - Open labialen in de factuur van Pereboom & Leijser.
- ✓ **b. G-pijp.**
 - Factuur Severijn, circa 1635.
 - Blijkens een originele inscriptie op het corpus bevond ze zich in oorsprong op de Gis-groot-cancel.
- ✓ **c. Van Gis t/m g1.**
 - Open labialen in de factuur '1ste helft 16de eeuw', met uitzondering van de cis°-pijp in de factuur van Pereboom & Leijser.
 - Sterke aantasting door tinpest van een 15-tal voeten.
 - Een 5-tal opsmeden zijn verhoogd.
 - Volgende pijpen behoorden in 1806 niet tot deze reeks en behoorden tot andere registers:
 - ❖ Behoorde tot de Sexquialtera II: Huidige Gis: in oorsprong op C-groot in het 1 1/3-koor.
 - ❖ Behoorden tot de Mixture IV: f1 en g1. Deze laatste pijp bevond zich in oorsprong op de Fis-groot-cancel in het 1/2-koor.
 - De pijpenreeksen A t/m c° en d° t/m e1 bezitten blijkens de Binvignat-inscripties nog dezelfde cancelfuncties als in 1806, evenzo de fis1.
 - Volgende oorspronkelijke pijpen uit deze reeks ontbreken in vergelijking met de toestand van 1806: cis°, f1 en g1.
- ✓ **d. Van gis1 t/m g3**
 - Open labialen in de factuur van Bernard Pels, 1976.

9. Fourniture II-III.

- ✓ Dit register is thans heterogeen samengesteld en bevat naast pijpwerk in de factuur '1ste helft 16de eeuw' een aanzienlijk aantal pijpen in de Severijn-factuur, enig pijpwerk in de factuur Pereboom & Leijser en een groot aantal pijpen uit 1976 factuur Bernard Pels.
- ✓ Samenstelling:

C				1 1/3	1
c°			2	1 1/3	1
c ¹		2 2/3	2	1 1/3	
c ²	4	2 2/3	2		

10. Trompette 8'.

- ✓ Factuur Pereboom & Leijser.
- ✓ Deling op c¹/cis¹.
- ✓ De grootste koppen zijn uitgevoerd met een inkeping onderaan, waarin de lepels geschoven worden (vgl. met de latere werken van Clerinx). In hogere ligging is het type kop anders: Afgeschuinde onderzijde.
- ✓ De stemkrukken zijn van het Franse type (met een inkeping bovenaan), en zijn uitgevoerd in messing. Snavelvormige diepe lepels in messing; eerder dunne messing tongen.
- ✓ In de basligging zijn er sloffen.

3.1.1.2.3. WINDLADEN.

- Pereboom & Leijser, vermoedelijk 1864.
- Eén originele sleeplade, bestaande uit een C- en een Cis-lade. De ventielkasten bevinden zich aan de achterzijde van C- en Cislade. Uitgevoerd in eikenhout, met uitzondering van de grenenhouten ventielen, en de zachthouten pijproosters.
- Mijtervormige cancelindeling.
- Grenenhouten ventielen (geen aantasting door houtworm), achteraan bevestigd met een messing pen, vooraan zijdelings geleid met messing stiftjes. Ogen en haken in messing. Het fundament bestaat, conform de werkwijze van Clerinx, leermeester van Jean Leijser, uit afzonderlijke stukken (één per cancel), die met binnensponsels in de scheien en het raamwerk verzonken zijn. Op het fundament werd een laag leder aangebracht.

3.1.1.2.4. WINDVOORZIENING.

- Pereboom & Leijser, vermoedelijk 1864.
- Opgesteld achter het orgel, bestaande uit twee inslaande vouwen en twee schepbalgen. Handbediening voor twee schepbalgen.
- Deze blaasbalg werd grotendeels vervaardigd uit grenenhout. Enkel de delen van de balg die constructief zeer belangrijk zijn (zie raamwerk) of door intens gebruik zeer kwetsbaar zijn voor slijtage (zie bediening schepbalgen) zijn uitgevoerd in eikenhout.
- In de onderkas bevindt zich een grote schokbalg, met eiken bovenblad.
- Windkanalen in grenenhout.

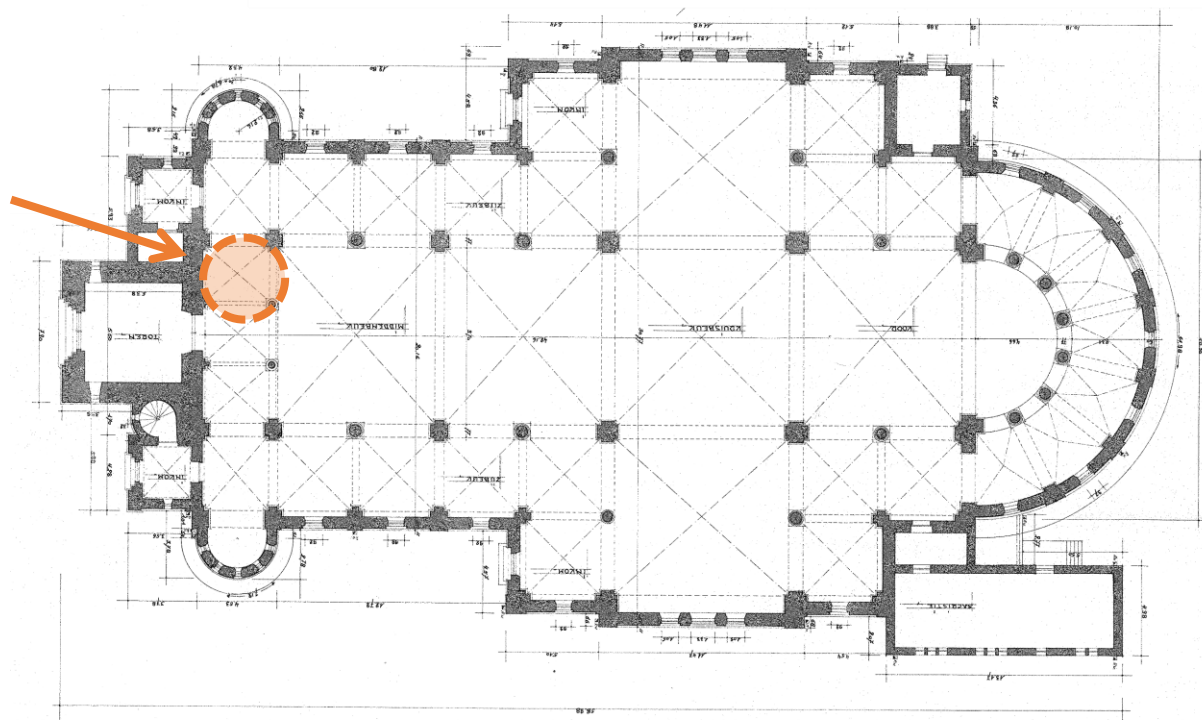
3.1.1.2.5. TRACTUREN.

- Grotendeels Pereboom & Leijser, vermoedelijk 1864.
- Toetstractuur met winkelhaken boven het manuaal.
- Het wellenbord van het manuaal is opgesteld vóór de achterwand, en wel zo dat de wellen aan de buitenzijde zijn opgesteld en gemakkelijk kunnen bereikt worden na het uitnemen van de achterpanelen.
- Het pedaalklavier is aangehangen aan het manuaal. Wellenbord van Pereboom & Leijser onder het manuaal. Eiken raam en grenenhouten wellen.
- Walsen van de registertractuur zijn deels van Pereboom & Leijser en deels ouder. 6 eiken walsen dateren mogelijk nog uit de 17de eeuw, en werden door Pereboom & Leijser hergebruikt.

3.1.2. OPMETINGSPLANNEN I SITUERING VAN HET ORGEL IN DE KERK.

Onderstaand plan is opgesteld door architect Paul Jansen naar aanleiding van de restauratiewerken in 1991.

Het Severijn-orgel is gesitueerd in de middenbeuk (op plan oranje omlijnd).

Afbeelding 21 | Uitvoeringstekeningen restauratiewerken aan het interieur, 1991, Architect Paul Jansen³⁰.

3.1.3. FOTOGRAFISCHE DOCUMENTATIE.

De fotografische documentatie is toegevoegd in bijlage 8.2.

³⁰ Archief Kerkfabiek Sint Lambertus.

3.2. SINT LAMBERTUSKERK.

3.2.1. BESCHRIJVING VAN DE SINT LAMBERTUSKERK.

3.2.1.1. EXTERIEUR.

De Sint Lambertuskerk is een neo-romaanse kruisbasiliek, gebouwd van 1933-1936. De kerk is uitgevoerd in breuksteen en afgewerkt met hardsteen.

De plattegrond beschrijft een driebeukig schip van vijf traveeën met transept met zijbeuken in de vierde travee, een voorstaande, vierkante toren, geflankeerd door portalen en een halfronde traptoren aan de rechtse zijde, twee halfronde kapellen in de eerste travee van elke zijde van het schip, een koor met kooromgang, en sacristieën aan weerszijde tussen schip en transept.

De toren telt vier geledingen, op elke zijde bekroond door een puntgevel. Het dak bestaat uit een ingesnoerde naaldspits (leien). De gevels bestaan uit rondbooglisenen en rondboogvormige boogfriezen, neoromaanse rondboogportalen in een geprofileerde omlijsting en rondboogvensters³¹.

3.2.1.2. INTERIEUR.

De plafonds zijn opgebouwd uit kruisgewelven en gordelbogen op pijlers en een koepelgewelf t.h.v. het koor.

Het grondplan als basilicale type vormt met de romaanse bogen gesteund op pijlers en kolonetten (in imitatie marmer) een overgang van het schip naar de zijbeuken en de transepten en van het schip naar de viering en het koor.

Het lijnenspel en het kleurenpalet van de muurschilderingen zorgt voor een interessante dieptewerking waarbij het kleurenpalet en de materialen oosterse en byzantijnse invloed hebben. Dit kleurenpalet is enkel nog aanwezig t.h.v. het koor en de zijkooren. De overige wanden van de kerk zijn in een effe (beige/witte) kleur geschilderd. Vermoedelijk was de kerk nog rijkelijker geschilderd. Echter is hierover momenteel niets te weten en dient een stratigrafisch onderzoek uitgevoerd te worden voor meer informatie hieromtrent.

De preekstoel uit 1935 is vervaardigd uit witte steen. In 1960 werd het huidige doopvont geplaatst. Het hoogaltaar is uit marmer en brons gemaakt.

De technieken van de kerk zijn als volgt:

- CV installatie: Luchtverwarming (datering jaren 90).
- Elektrische inrichting: Verlichting, stopcontacten (datering jaren 90).

3.2.2. FOTOGRAFISCHE DOCUMENTATIE.

De fotografische documentatie is toegevoegd in bijlage 8.2.

³¹ Bron internet, Agentschap Onroerend Erfgoed, <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/erfgoedobjecten/1063>.

3.3. DIAGNOSENOTA I KNELPUNTEN.

3.3.1. DIAGNOSENOTA I KNELPUNTEN ORGEL.

Onderstaande diagnosenota is opgesteld aan de hand van de bevindingen van orgeldeskundige Dick Zweers (Van Galenstraat 16 te 5571 BN Bergeijk, Nederland, tel. 0031/(0)497/57.59.27, dickzweers@outlook.com).

Het orgel is momenteel nog bespeelbaar, maar is dringend toe aan een algehele restauratie. Het wordt jaarlijks nog gestemd.

Het orgel in de Sint Lambertuskerk van Veldwezelt is, in zijn huidige vorm, het resultaat van een lange, bewogen, en uitermate complexe geschiedenis, die gepaard ging met belangrijke transformaties. Het bouwhistorisch onderzoek toont aan dat het omstreeks 1635 moet gebouwd zijn door Andries Severijn, die daarbij gebruik maakte van nog ouder pijpwerk. Na deze creatie omstreeks 1635 werd dit orgel - doorheen zijn geschiedenis - liefst vijfmaal overgeplaatst naar een nieuwe locatie. Vanzelfsprekend moest men daarvoor telkens instrument en orgelkas demonteren en daarna opnieuw opbouwen op de nieuwe standplaats.

Even een overzicht van al deze overplaatsingen:

- **Na 1665.**
 - ✓ Scenario 1: Overplaatsing van het orgel vanuit een ons niet bekende kerk naar de begijnhofkerk 'Den Nieuwenhof' in Maastricht.
 - ✓ Scenario 2: Verplaatsing van het orgel van het koor van de begijnhofkerk naar een doksaal in het schip van de kerk.
- **1806.**
Joseph Binvignat plaatst het orgel in de oude Sint Ursulakerk van Lanaken.
- **1864.**
Herplaatsing in de nieuwe kerk van Lanaken, zeer waarschijnlijk door Pereboom & Leijser.
- **1899.**
Overplaatsing naar de oude Sint Lambertuskerk van Veldwezelt, mogelijk door de firma Schyven uit Brussel.
- **1930.**
Henri Pereboom plaatst het orgel in de nieuwe kerk van Veldwezelt.

Een gevolg van deze bewogen geschiedenis zijn belangrijke transformaties, zowel aan de orgelkas als aan het eigenlijke instrument.

3.3.1.1. ORGELKAS.

Technisch is de orgelkas niet in orde

- *Ontwerp vormgeving.*

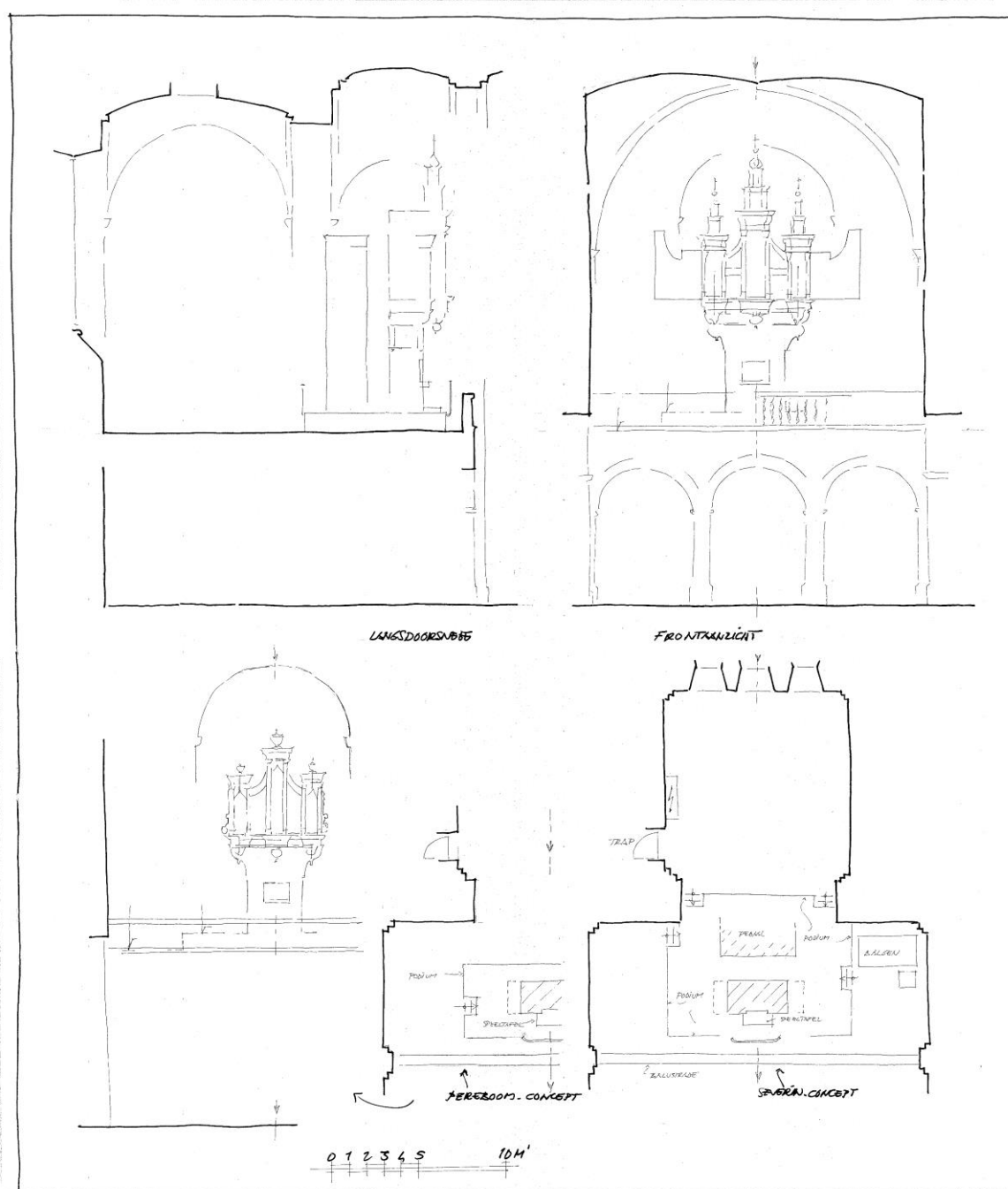
- ✓ *Vaststelling.*

- Zowel in de oude Sint Ursulakerk van Lanaken als in de oude Sint Lambertuskerk van Veldwezelt was er op het doksaal aanzienlijk minder ruimte voorhanden dan in de begijnhofkerk van Maastricht. Zonder twijfel verklaart dit waarom het orgelmeubel duidelijke sporen vertoont van het verkleinen van de afmetingen, zowel in de hoogte, de diepte als in de breedte. Daarnaast werden – voornamelijk in 1806 – oude ornamentele elementen ingewisseld voor nieuw snijwerk, hetgeen wellicht werd ingegeven door gewijzigde stijlopvattingen en nieuwe esthetische smaken. Ook al is de orgelkas steeds een geschilderd meubel geweest, het werd doorheen zijn geschiedenis herhaaldelijk overschilderd.
 - Niet alle elementen getuigend van 'historische gelaagdheid' hoeven perse negatief beoordeeld te worden. De kasornamenten uit 1806 zijn in empirestijl uitgevoerd, en ook al verschilt die stijl wezenlijk van het vroegbarokke idioom van de rest van het orgelmeubel, men kan deze ornamenten toch ervaren als harmonieus passend in het geheel, tenminste als men hierbij geen puristische benadering hanteert. Een monument moet immers bij voorkeur geaccepteerd worden in zijn door evolutie getekende wording. Wil men evenwel dit meubel ten volle tot zijn recht laten komen, dan moet men ook 19de eeuwse wijzigingen ongedaan maken. De verkleining van de orgelkas kan niet zondermeer aanvaard worden als een blijvend gegeven, omdat die verkleining ten koste ging van de oorspronkelijke allure en de mooie proporties van dit bijzonder rijk geornamenteerde orgelmeubel.

- ✓ *Uit te voeren werken*

- Hoogte breedte en diepte van de orgelkas terugvoeren naar de 17de eeuwse toestand.
 - Bijmaken van ontbrekende functionele delen zoals invulpanelen, deuren en luiken.
 - Op wetenschappelijk verantwoorde wijze de beschildering van het orgelmeubel restaureren naar een vroegere toestand.

ERIK MARTENS & PARTNERS
ARCHITEKTENBURO

Afbeelding 22 | Ontwerptekening van de toestand na de restauratiewerken - Orgeldeskundige Dick Zweers 2020.

3.3.1.2. INSTRUMENT I HET INWENDIGE VAN HET ORGEL.

Technisch is het instrument niet in orde

- *Vervuiling.*
 - ✓ *Vaststelling.*
 - Algemene vervuiling door stof.
 - ✓ *Uit te voeren werken*
 - Geheel grondig zuiveren.
- *Windvoorziening.*
 - ✓ *Vaststelling.*
 - De lekken in de blaasbalg van Pereboom & Leijser zijn thans zeer provisorisch gedicht met tape.
 - ✓ *Uit te voeren werken.*
 - Volledige restauratie van de blaasbalg oftewel construeren van nieuwe balgen.
- *Mechaniek.*
 - ✓ *Vaststelling.*
 - De mechanische opbouw dient herzien te worden.
 - ✓ *Uit te voeren werken.*
 - De mechanische opbouw terugbrengen naar zijn toestand uit 1806.
- *Pijpwerk.*
 - ✓ *Vaststelling.*
 - Het pijpwerk is sterk vervuild. Een belangrijk aantal pijpen is aangetast door tinpest. De toonfuncties beantwoorden niet meer aan de logische opbouw door Binvignat.
 - ✓ *Uit te voeren werken.*
 - Alle pijpen schoonmaken. Zwaar door tinpest aangetaste delen vernieuwen.
- *Toonhoogten.*
 - ✓ *Vaststelling.*
 - Met het orgelmeubel vergelijkbare transformaties vielen ook het eigenlijke instrument te beurt. Dat resulteert onder meer in een actueel pijpenbestand dat volgens de bevindingen kan opgedeeld worden in zes verschillende facturen, elk uit een andere periode.
 - De verbouwing van het instrument in 1806 door Joseph Binvignat is in feite niet meer weg te denken. Het nieuwe pijpwerk dat deze Maastrichtse meester aan dit orgel toevoegde is van hoge kwaliteit. Bovendien bouwde hij het orgel uit tot een logisch geheel, met respect voor het werk van zijn voorgangers. Anders is het gesteld met de latere transformatie door Pereboom & Leijser uit Maastricht. Hun ingrepen gingen al te zeer gepaard met het inkorten van pijpen en het wijzigen van toonfuncties die ten koste gingen van de klankkwaliteit, zoals die was vastgelegd in de maatvoering van de oorspronkelijke bouwers. Wil men de klankschoonheid van het pijpwerk van Binvignat en zijn voorgangers uit de 16de, 17de en 18de eeuw ten volle tot zijn recht laten komen, dan moet men de wijzigingen van Pereboom & Leijser ongedaan maken.
 - ✓ *Uit te voeren werken*
 - De pijpen terugplaatsen volgens hun cancelplaatsing uit 1806, en in functie daarvan ingekorte pijpen terug uittlengen. Ontbrekende pijpen bijmaken in aangepaste makelij en maatvoering.
 - Herintonatie en stemming.

3.3.2. DIAGNOSENOTA I KNELPUNTEN KERKGEBOUW.

De temperatuur in de kerk is minimum 16°C tijdens de winterperiode. In de zomer is de temperatuur afhankelijk van de weersomstandigheden.

In de huidige situatie (die ook in de toekomst gegarandeerd is) staat het orgel in optimale condities in de kerk. Naast de dagelijkse onderhoudswerken, zijn er geen grote renovatiewerken in de kerk gepland.

3.3.2.1. EXTERIEUR.

De buitenschil is technisch en bouwfysisch in orde.

- Daken en regenwaterafvoersystemen: In orde.
- Gevels en de glas-in-loodramen: In orde.

3.3.2.2. INTERIEUR.

De binnenschil dient technisch verbeterd te worden i.f.v. het behoud van het orgel.

- *Bouwkundige werken – Bevloering.*
 - ✓ *Vaststelling.*
Ter hoogte van het orgel is een houten vloer die plaatselijk beschadigd is.
 - ✓ *Uit te voeren werken.*
De bestaande vloerconstructie dient onderzocht te worden en hersteld waar nodig alvorens het orgel geplaatst wordt op zijn nieuwe locatie.
- *Cv installatie.*
 - ✓ *Vaststelling.*
De CV installatie in de kerk bestaat uit een luchtverwarming: De warme lucht wordt via vloerroosters geblazen in de kerk. De installatie dateert van de jaren 90. Enkele jaren geleden vonden herstellingswerken plaats.
 - ✓ *Uit te voeren werken.*
Er dient onderzocht te worden of de temperatuur t.h.v. het orgel constant kan blijven. Indien geen constante temperatuur bekomen kan worden dient de huidige verwarming aangepast te worden.
- *Temperatuur.*
 - ✓ *Vaststelling.*
Een constante temperatuur moet gegarandeerd blijven.
 - ✓ *Uit te voeren werken.*
De temperatuur in de kerk mag maximum 18°C (liever 16°C) bedragen. Om dit te kunnen verzekeren dient een voeler voor de verwarming geplaatst te worden die verbonden is met een centrale. Indien de temperatuur meer is dan 18°C dient de verwarming vanzelf uit te vallen.
- *Vochtgehalte.*
 - ✓ *Vaststelling.*
Een constant vochtgehalte moet gegarandeerd blijven.
 - ✓ *Uit te voeren werken.*
Het vochtgehalte in de kerk moet minstens 50% bedragen. Om dit te kunnen verzekeren dient een vochtigheidssensor of bevochtigingsinstallatie geïnstalleerd te worden zodat een constant vochtgehalte gegarandeerd kan worden.

4. ERFGOEDWAARDEN.

Situering van de erfgoedwaarden en de juridische toestand van het onroerend erfgoed.

- *Heeft enkel betrekking op het orgel.*
- *Als basis hiervoor kan de beschrijving van het orgel in het beschermingsbesluit dienen.*
- *Juridische toestand van het onroerend erfgoed: Toelichting van het ZEN-statuut van het orgel.*

4.1. HISTORISCHE EN ARTISTIEKE ERFGOEDWAARDEN.

Het Severijn-orgel is als monument beschermd bij Ministerieel Besluit dd. 17/07/2001 omwille van de historische en artistieke waarde. Publicatie Belgisch staatsblad dd. 17/10/2001³².

De bescherming als monument omwille van het algemeen belang gevormd door de historische en artistieke waarde, kan als volgt verklaard worden:

- **Zeldzaamheid**
Het bouwhistorisch onderzoek uitgevoerd naar aanleiding van de opmaak van het orgelrestauratiedossier toont aan dat de geschiedenis van de oudste onderdelen van dit orgel, namelijk de oudste pijpen, teruggaat tot de eerste helft van de 16de eeuw. Dit is een spectaculair resultaat: Het betekent dat het orgel van Veldwezelt de oudste sprekende orgelpijpen van België bevat! Dit alles vindt zijn verklaring in het gebruik van een grote hoeveelheid pijpwerk uit een vorig/ouder orgel bij de bouw van het huidige orgel van omstreeks 1635. De overduidelijk Luikse stijlkenmerken van de orgelkas, en de makelij van een reeks pijpen daterend van omstreeks 1635 wijzen Andries Severijn aan als waarschijnlijke maker van het orgel in zijn huidige verschijningsvorm. Van Severijn bleven slechts enkele orgels bewaard. Aldus vormt het orgel van Veldwezelt een zeldzame getuigenis van diens werk, dat bovendien eveneens de oudste sprekende orgelpijpen van België bevat.
- **Authenticiteit.**
De hoeveelheid 16de eeuwse pijpwerk is zeer groot. Het gaat hier over honderden pijpen. Daarnaast bleven er ook honderden orgelpijpen bewaard uit de 17de en 18de eeuw en uit 1806 van de hand van Joseph Binvignat.
- **Vakmanschap.**
De zeer rijkelijk uitgevoerde 17de eeuwse orgelkas getuigt van het beste beeldsnijwerk en meubelkunst uit deze regio. Het pijpwerk uit de 16de, 17de, 18de eeuw en uit 1806 is van voortreffelijke kwaliteit.

Het orgel van Veldwezelt is een zeldzame getuige van de orgelbouw van de Luikse school van de 17de eeuw en is tevens van grote betekenis binnen het orgelpatrimonium in Limburg en België.

³² Bron internet, Agentschap Onroerend Erfgoed, <https://besluiten.onroerenderfgoed.be/besluiten/3752>.

5. BEHEERSVISIE EN DOELSTELLINGEN.

Een onderbouwde visie op het beheer van het erfgoed en de beheersdoelstellingen die eruit voortvloeien.

- *Bestemmings- of herbestemmingsplan voor het gebouw waarin het orgel zich bevindt.*
 - ✓ *Indien eredienst: Is dit een federatiekerk, een prioritaire kerk of anders? Met welke frequentie vinden er erediensten plaats? Medegebruik voor andere eredienst?*
 - ✓ *Nevenbestemming? (bv. leslokaal voor de orgelklas muziekacademie) Herbestemming?*
 - ✓ *Voor orgels in niet beschermde kerken is de toevoeging van een kerkenbeleidsplan (met overzicht van alle kerken van de fusiegemeenten) niet noodzakelijk, maar indien het ter beschikking is moet er naar worden gerefereerd.*
- *Regelmatige bespeling orgel: Aantonen dat het orgel op regelmatige basis wordt bespeeld.*
 - ✓ *Ofwel: Het orgel wordt tijdens minimum 3 concerten per jaar bespeeld.*
 - ✓ *Ofwel: Het orgel wordt minimum 1 maal per maand tijdens de eredienst bespeeld.*
 - ✓ *Ofwel: Het orgel wordt minimum 12 dagen per jaar ingeschakeld in een activiteit voor kinderen of jongeren (in schoolverband of vrije tijd).*
- *Globale bouwkundige werken aan de kerk? Weergave van maatregelen.*

5.1. JURIDISCHE TOESTAND VAN HET ONROEREND ERFGOED: ZEN-STATUUT VAN HET ORGEL.

Op de vergadering van het afdelingsoverleg Beheer van Onroerende Erfgoed van 8 november 2018 werd beslist dat het orgel van Veldwezelt kan gelden als een ZEN-monument. Dit als monument beschermd orgel bevindt zich in een niet beschermd gebouw. Dit kerkgebouw wordt beschouwd als akoestische en bouwkundige houder van het orgel.

Het Severijn-orgel in de Sint Lambertuskerk van Veldwezelt kan bijgevolg als een ZEN-monument beschouwd worden. Dit ZEN-orgel heeft door zijn aard geen economisch nut en kan dit in de toekomst ook niet verwerven.

ERIK MARTENS & PARTNERS
 ARCHITEKTENBURO

5.2. BESTEMMINGS- OF HERBESTEMMINGSPLAN I BESPELING ORGEL.

De Sint Lambertuskerk is een **federatiekerk**. De kerk behoort tot de pastorale eenheid H. Damiaan De Veuster Lanaken. Er is **een kerkenbeleidsplan** opgesteld in 2018. Het beleidsplan kan men downloaden via volgende link: <https://docplayer.nl/113069899-Kerkenbeleidsplan-gemeente-lanaken.html>.

De kerk zal verder op reguliere basis voor de eredienst gebruikt worden en zal niet herbestemd worden tot een andere functie.

Huidig gebruik van de kerk:

- *Hoofdbestemming.*
 - ✓ Eucharistievieringen/Erediensten.
 - Wekelijkse viering.
 - Doopsels.
 - Eerste communies/Plechtige communies.
 - Trouwmissen.
 - Uitvaarten/Begrafenissen.
 - ✓ Vieringen en activiteiten voor kinderen/schoolgemeenschap.
 - Medegebruik/Valorisatie.
- *Nevenbestemming.*
 - ✓ Concerten.
 - Verenigingen organiseren soms tentoonstellingen en muziekconcerten (vb. kerstconcert), inclusief orgelbespeling.

Nota: Het orgel wordt bijna exclusief bespeeld door de vaste organist van de parochie.

Nota: De Kerkraad beschikt niet over een logboek. Eventueel kan het gebruik van het orgel opgenomen worden in het jaarverslag van de Kerkraad.

5.3. NOODZAKELIJKE BOUWKUNDIGE WERKEN AAN DE KERK.

De **buitenschil** van de kerk is technisch en bouwfysisch in orde. Er dringen zich geen werken op die noodzakelijk zijn voor de instandhouding van het orgel.

De **binnenschil** kan technisch verbeterd worden i.f.v. het behoud van het orgel (zie ook artikel 3.3.2 'Diagnosenota I Knelpunten kerkgebouw').

- *Bouwkundige werken – Bevloering.*
Ter hoogte van het orgel is een houten vloer die plaatselijk beschadigd is.
De bestaande vloerconstructie dient onderzocht te worden en hersteld waar nodig alvorens het orgel geplaatst wordt op zijn nieuwe locatie.
- *Cv installatie.*
De CV installatie in de kerk bestaat uit een luchtverwarming: De warme lucht wordt via vloerroosters geblazen in de kerk.
Er dient onderzocht te worden of de temperatuur t.h.v. het orgel constant kan blijven. Indien geen constante temperatuur bekomen kan worden dient de huidige verwarming aangepast te worden.
- *Temperatuur.*
De temperatuur in de kerk mag maximum 18°C (liever 16°C) bedragen. Om dit te kunnen verzekeren dient een voeler voor de verwarming geplaatst te worden die verbonden is met een centrale. Indien de temperatuur meer is dan 18°C dient de verwarming vanzelf uit te vallen.
- *Vochtgehalte.*
Het vochtgehalte in de kerk moet minstens 50% bedragen. Om dit te kunnen verzekeren dient een vochtigheidssensor of bevochtigingsinstallatie geïnstalleerd te worden zodat een constant vochtgehalte gegarandeerd kan worden.

Nota: De Kerkfabriek heeft in de directe toekomst geen grote werken gepland die de toestand van het kerkorgel kunnen beïnvloeden.

6. MAATREGELEN EN WERKZAAMHEDEN.

Opsomming en verantwoording van de concrete richtlijnen, eenmalige en terugkerende maatregelen en werkzaamheden die nodig zijn om de beoogde doelstellingen te bereiken.

- *Tabel.*
 - ✓ *Hoofddoelstellingen: Orgel.*
 - *Terugkerend: vb. jaarlijks onderhoud, schoonmaak om de 20 jaar.*
 - *Eénmalig: vb. volledige restauratie orgel.*
 - ✓ *Desgewenst nevendoelestellingen: Gebouw.*
 - *Verbeteren van de toegankelijkheid, orgelvriendelijke verwarming, dringende stabiliteitswerken, herstellingen aan dak, verbeteren van de akoestiek, ...*
 - ✓ *Telkens met aanduiding van: Frequentie, al dan niet toelatingsplichting.*
- *Niet van toepassing.*
 - ✓ *Forfaitaire werkzaamheden.*
 - ✓ *Cultuurogoderen.*
 - ✓ *Voorstel van lijst van werken aan een orgel dat dateert van na WO I (er zijn geen orgels afzonderlijk beschermd, daterend van na WO I).*

Hieronder volgen de concrete richtlijnen voor de te nemen maatregelen, de eenmalige en de terugkerende werken. Samen vormen ze een kader waarin de werken aan het gebouw/orgel kunnen en moeten gebeuren. Er wordt concreet opgesomd welke werken moeten worden uitgevoerd en op welke termijn. Wanneer ze tijdig en regelmatig worden uitgevoerd is de toekomst van het orgel op lange termijn verzekerd.

ERIK MARTENS & PARTNERS
ARCHITEKTENBURO

6.1. HOOFDDOELSTELLINGEN I SEVERIJN-ORGEL.

Aard van de werken	Eenmalig	Terugkerend	Vrijstelling toelating
HOOFDDOELSTELLINGEN I SEVERIJN-ORGEL			
Volledige restauratie van het orgel met plaatsing van het orgel in de middenas van het doksaal. Het instrument wordt op een podium geplaatst achter de stenen balustrade	X		
Algemeen/Jaarlijks onderhoud en kleine herstellingen		1x per jaar	X
Klein onderhoud van het orgel (grondige reiniging van de gemakkelijk toegankelijke delen van de binnenkant van het orgel)		1x per 5 jaar	X
Groot onderhoud van het orgel (volgens diagnose van de orgelbouwer)		1x per 15 jaar	
Stemming door orgelbouwer belast met het onderhoud van het orgel		1x per concert	X

Nota:

- *Volledige restauratie van het orgel.*
Momenteel is een restauratiedossier van het orgel in opmaak door orgeldeskundige Dick Zweers.
- *Algemeen/Jaarlijks onderhoud en kleine herstellingen.*
Om het orgel optimaal te laten functioneren is een jaarlijks onderhoud nodig. De Kerkraad zal hiervoor een gedetailleerd onderhoudscontract afsluiten met de orgelbouwer waarbij de uit te voeren werken in detail omschreven worden.
- *Klein onderhoud van het orgel.*
De Kerkraad zal hiervoor een gedetailleerd onderhoudscontract afsluiten met de orgelbouwer met de specificaties van de uit te voeren controles en noodzakelijke ingrepen.
- *Groot onderhoud van het orgel.*
Om de 15 jaar dient het orgel grondig onderhouden te worden. Zoals beschreven onder hoofdstuk 3 'Inventarisatie van de erfgoedwaarden', dringen deze werken zich op.
- *Stemming.*
Voor concerten zal een stemming uitgevoerd worden door de orgelbouwer die de onderhoudswerken uitvoert aan het orgel.

6.2. NEVENDOELSTELLINGEN I SINT LAMBERTUSKERK.

Aard van de werken	Eenmalig	Terugkerend	Vrijstelling toelating
NEVENDOELSTELLINGEN I SINT LAMBERTUSKERK			
Algemeen onderhoud van het kerkgebouw		x	X
Aanpassing bevloering indien nodig voor het orgel	X		
Werken aan de verwarming ivv een constante temperatuur	X		X
Plaatsen van een temperatuursensor	X		
Plaatsen van een vochtigheidssensor/bevochtigingsinstallatie	X		

Nota:

- *Algemeen onderhoud van het kerkgebouw.*
De Kerkraad zal er zorg voor dragen dat de daken jaarlijks worden onderhouden zodat het kerkgebouw ten allen tijden waterdicht is.
- *Aanpassing bevloering indien nodig voor het orgel.*
Indien noodzakelijk zal de bevloering van het oksaal hersteld worden alvorens het orgel na restauratie teruggeplaatst wordt.
- *Werken aan de verwarming.*
Indien de huidige verwarmingsinstallatie geen constante temperatuur kan garanderen dient deze installatie aangepast/vervangen te worden.
- *Plaatsen van een temperatuursensor.*
Plaatsen van een sensor: De basistemperatuur in de kerk zal maximum 12°C bedragen en de tijdelijke temperatuur voor kerkdiensten of evenementen maximum 16°C.
- *Plaatsen van een vochtigheidssensor/bevochtigingsinstallatie.*
Plaatsen van een vochtigheidssensor/bevochtigingsinstallatie zodat een constant vochtgehalte (minimum 50%) gegarandeerd kan worden.

7. OPVOLGING EN EVALUATIE.

Voorstel voor de manier en het tijdstip waarop de beoogde beheersdoelstellingen opgevolgd en geëvalueerd zullen worden.

- *Bijhouden van een logboek van de gebruikers, de eigenaars of gemandateerde beheerders van het orgel en de orgelactiviteiten.*
- *Bekendmaking van de orgelactiviteiten aan mogelijke geïnteresseerden (vanaf de voorlopige oplevering van de werken).*
- *Contract met een orgelbouwer voor het jaarlijkse onderhoud.*
- *Voor het gebouw: Eventueel een contract met monumentenwacht.*

De werken die opgenomen zijn in voorliggend beheersplan zijn onder te verdelen in twee categorieën: Restauratieve werken en regelmatig onderhoud.

- EENMALIGE WERKZAAMHEDEN I RESTAURATIEWERKEN.

Het Severijn-orgel moet nog volledig gerestaureerd worden zoals hiervoor omschreven.

- TERUGKERENDE WERKZAAMHEDEN I REGELMATIG/AANGEPAST ONDERHOUD.

De technische/bouwfysische toestand van de verschillende items beschreven in hoofdstuk 6 wordt gecontroleerd volgens de periodes gestipuleerd in het onderhoudsprogramma. Indien noodzakelijk worden de nodige instandhoudingswerken uitgevoerd. Deze werken zijn cruciaal om schade aan het orgel en het gebouw tegen te gaan en een uitzonderlijke restauratie te voorkomen. Voor bepaalde werkzaamheden zal een premie aangevraagd worden.

Voor de opvolging en evaluatie van de onderhoudswerken zullen volgende punten worden uitgevoerd:

- Gebruik van het orgel.
 - ✓ Logboek.
Bijhouden van een logboek van de gebruikers, de eigenaars of gemandateerde beheerders van het orgel en de orgelactiviteiten of deze gegevens vermelden in het jaarverslag van de Kerkraad.
 - ✓ Orgelactiviteiten.
Bekendmaking van de orgelactiviteiten aan mogelijke geïnteresseerden.
- Onderhoud orgel.
Contract met een orgelbouwer voor het jaarlijks onderhoud.
- Onderhoud gebouw.
Eventueel een contract met Monumentenwacht Limburg vzw voor de opmaak van een inspectieverslag en een planningsvoorstel m.b.t. de uit te voeren werken.
- Bij vragen.
Bij eventuele vragen of gewijzigde gebruikerssituaties zal de Kerkraad Onroerend Erfgoed contacteren.

- *OPVOLGING VAN HET BEHEERSPLAN.*

Sinds 2019 dient een beheersplan zes-jaarlijks geëvalueerd te worden. De evaluatie gebeurt op basis van een onderhoudslogboek dat de volgende stukken bevat:

- Een toestandrapport van de toestand zes jaar geleden, bijvoorbeeld: Een rapport van Monumentenwacht, een goedgekeurd beheersplan,
- Een recent toestandrapport van de huidige toestand, bijvoorbeeld: Een rapport van Monumentenwacht,
- Een overzicht van de (preventieve) maatregelen en onderhoudswerken die de voorbije zes jaar zijn uitgevoerd. De opsomming houdt alle ingrepen in die werden uitgevoerd met de vermelding van de datum, een korte samenvatting van de ingreep, de uitvoerder en de factuur (indien van toepassing), foto's van de werken voor en na. Meer informatie over het onderhoudslogboek is terug te vinden op de website van het Agentschap Onroerend Erfgoed (<https://www.onroerenderfgoed.be/het-onderhoudslogboek>).

8. EXTRA TOEVOEGINGEN.

Extra toevoegingen.

- *Kadasterplan.*
- *Voorstel van ZEN-erfgoed.*
- *Lijst betoelaagbare werken.*
- *Voorstel van lijst van handelingen vrijgesteld van toelating.*

Facultatief (indien beschikbaar).

- *Kerkenbeleidsplan gemeente X.*
- *Goedkeuring kerkenbeleidsplan bisdom.*
- *Goedkeuring kerkenbeleidsplan gemeente.*

BIJLAGEN	Niet van toepassing	Bijgevoegd
Perimeter van gebied waarvoor beheersplan wordt opgemaakt (met schaal en N-pijl)		Hoofdstuk 1
Lijst van geplande werkzaamheden		Hoofdstuk 6 Bijlage 8.5
Lijst van handelingen waarvan de uitvoering vrijgesteld zal zijn van toelating		Hoofdstuk 6 Bijlage 8.6
Lijst van ZEN-erfgoed met aanduiding op kaart	Orgel is erkend als ZEN-monument	Hoofdstuk 5.1 Bijlage 8.4
Lijst van open erfgoed met aanduiding op kaart	X	
Lijst van ontsluitingswerken voor open erfgoed	X	
Lijst van werken aan bomen en struiken waarvoor toelating nodig is	X	
Lijst van cultuurgooederen	X	
Lijst van geplande werkzaamheden aan een orgel dat dateert van na de Eerste Wereldoorlog	X	
Bibliografie		Bijlage 8.1
Fotografische documentatie		Bijlage 8.2
Kadasterplan		Bijlage 8.3
Kleuronderzoek		Bijlage 8.7

Maaseik, 17 maart 2021.

Namens Architectenburo Erik Martens & Partners bvba,
De architect,

ERIK MARTENS & PARTNERS
ARCHITEKTENBURO

Erik Martens.

Gezien en goedgekeurd door de Kerkraad Sint Lambertus te Veldwezelt in vergadering van

De Voorzitter,

De Secretaris,

Jan Bruggen.

Ria Geurts.

Niets uit dit beheersplan mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt worden door middel van druk, fotokopie, scan of op enig andere wijze, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van het architectenbureau.